

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

SAYI : 1

ELAZIG -1996

KUR'AN-I KERİM'DEKİ KONULARIN TASNİFİ ÜZERİNE BİR DENEME

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm, insanlığın ufkunda doğan bir güneş gibi dünya ve ahiretimizi aydınlatmakta, ebedî saadetin yollarını göstermektedir. Ancak, O'nun ışığından istifade edip yol bulabilmek için, aradaki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bu engellerin en önemlisi de, cehalettir. Cehalet ise, ilim ile tesirsiz hale getirilebilir.

Engin bir derya olan ilmin, sonunun olmadığı bilinen bir gerçektir. Belki, ilmin başlangıcından söz edilebilir. Kur'ân ilmine tâlip olan herkesin, Kur'ân'ın içerdiği konuları bilmesi gereklidir. İnsanlığın dünya hayatındaki huzur ve saadetini sağlamak ve ebedî mutluluğun yollarını göstermek vb. için inzâl edilen Kur'ân-ı Kerîm'de, ihtiyaç duyulacak her türlü bilgiye yer verilmiştir. Bu bilgiler bir taraftan zihne hitap ederken diğer taraftan da kalbe tesir etmektedir. Bazı bilgileri de işaret yoluyla insanlığa sunan Kur'ân'ın muhtevası çok zengindir.

Her inceleme ve araştırmanın belli bir hedefinin olduğu muhakkaktır. Bizim bu makalemizdeki hedefimiz ise; Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan konuları sistematik bir şekilde kısaca değerlendirmektir. Kur'ân-ı Kerîm'in içerdiği konuların bir makale ile tanıtlamayacağının farkındayız. Ancak bu, bizim

**Hüseyin Emin
SERT**

F.U. İlahiyat Fak.
Tefsir Anabilim Dalı,
Araştırma Görevlisi

için deneme mahiyetinde bir çalışma olmuştur. Kur'ân'ın muhtevasını ortaya koyabilmek için yaptığımız inceleme sonucunda; O'ndaki konuların, itikâdî, ahlâkî, tarihî, ilmî ve amelî konular olarak tasnif edilebileceği kanaatine vardık.

İman ve itikat olmaksızın hiçbir amelin değeri olmadığından Kur'ân-ı Kerîm öncelikli olarak, bu husus üzerinde durmaktadır. Bunu sağlamak için, tarihî ve ilmî hakikatlere de dikkat çekmektedir. Amelî konular ise, bir müslümanın günlük hayatta en çok karşılaştığı durumlarla ilgili olduğundan önemlidir. İslâm'ın hayatı düzenlemeye yönelik emir ve düsturları bu başlık altında incelenmektedir. Namaz, oruç, zekat, hac amelî konuların önemli kısmını oluşturmaktadır. Muamelât olarak isimlendirdiğimiz; alış-veriş, nikah, talâk, şahidlik, miras gibi meseleler de bu konu ile alakalıdır. İman edip, sâlih amel işleyen kimselerden meydana gelen bir cemiyette de ahlak kendiliğinden teşekkül edecektir. Kur'ân-ı Kerîm, bu bütünlük içinde güzel ahlâk ile ilgili hususları da bizlere haber vermektedir.

I. Kur'ân-ı Kerîm'e Genel Bir Bakış

İlk âyeti “Yaratan Rabbinin adıyla oku!”⁽¹⁾ emri olan Kur'ân-ı Kerîm; ilim, imân, tefekkür, çalışma ve yükselmeye büyük ehemmiyet vermektedir. “Oku!” emriyle eşsiz kitap, ilmin payidâr olmasını istemekte ve onun en zirvelere kadar ulaştırılmasını müslümanlara farz kılmaktadır. Zira, ilim ve ilerleme daima çalışmayı ve araştırmayı icap ettirmektedir. Araştırmanın en önemli yolu ise okumaktır. Bu okuma da, yaratan Rabb'in adıyla olmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm, nâzil olduğu dönemden günümüze kadar hemen her devirde, okunup araştırılmış, anlaşılmaya çalışılmış, çeşitli şekillerde tefsir edilerek bu sahada binlerce cilt eserler verilmiştir. Bu eserlerin her biri, müellifinin ilgi, alâka ve istidadına göre, onun bir yönüne işaret etmektedir. Onun zenginliğini, bu konuda yazılan eserlerin çokluğu, açıkca ortaya koymaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm; kuvvet, rahmet, fazilet, ilham, feyz ve ümit kaynağıdır. O'nda açık âyetler, kat'î deliller, yüksek kanunlar ve mükemmel nizamlar vardır. O, doğru haberler, tesirli kıssalar ve ibretli vaazlarla doludur, halkı ıslah için yüce Yaratıcı'nın bir düsturudur.

Nezih duyguların ve fazilet hislerinin kaynağı olan Kur'an, dünyanın sûretini ve tarihin akışını değiştirecek ilkeler getirmiştir.⁽²⁾ Kur'an'daki bu ilkeler, her zaman için tarihin akışını değiştirebilecek güçtedir. Çünkü O'nda, insanlığın problemleri için gösterilen çâreler daima tazeliğini korumaktadır. O, mucizevî uslupla her çağın meselesine ışık tutmuş ve yol göstermiştir. Yeter ki, yeterince okunup anlaşılabilsin.⁽³⁾ Çeşitli vesilelerle insanlığı kendisini okuyup, anlayıp, tefekkür etmeye davet eden Kur'ân-ı Kerîm; okunup, anlaşılmaya ve tatbik edilmeye en lâayık ve son ilâhî kitaptır. "O okunup anlaşılın, tatbik edilsin ve ibret alınsın"⁽⁴⁾ diye "insanlığa bir hidâyet rehberi ve yol gösterici olarak"⁽⁵⁾ gönderilmiştir.

Kıyâmete kadar yürürlükte kalacak olan Kur'ân'da yer alan imân, ahlâk, ibâdet ile ilgili hükümlerin bilinmesinde ve uygulanmasında müslümanlar için zaruret vardır. Zira O'nu inzal eden; Rasulullah (s.a.v)'e ve onun şahsında bütün inananlara, "Doğrusu, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye, Kitab'ı sana "hak" olarak indirdik"⁽⁶⁾ buyurarak uygulamanın en önemli kısmı olan hükmetme konusuna dikkatlerimizi çekmektedir. Bu hükümlerin bilinmesindeki zarurettten diğer insanlar da müstağnî kalamazlar. Çünkü O, bütün insanlığa⁽⁷⁾ nâzil olmuştur ve herkese bir çağrıdır. İslâm'ın ilk ve en önemli kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm, kıyâmete kadar insanlığa yol gösterecek ve onları aydınlatacak ilâhî bir kitaptır. Bu konuda Cenab-ı Hakk, "Kur'ân'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız"⁽⁸⁾ ve "Şüphesiz ki bu Kur'ân, en doğru yola iletir"⁽⁹⁾ buyurmaktadır.

Ne yarattığını en iyi bilen tarafından inzal edilen Kur'ân-ı Kerîm; insanlığın ne ile mutluluğa ereceği, toplumdaki değer yarguları, kainat ve hayata bakış açısı vs. hakkında, beşeriyete gönderilen diğer ilâhî kitapları doğrulayıp, zaman içinde insanların yaptığı tahrifâta işaret ederek, yanlışlıkları ortadan kaldırmıştır. Kur'an'ın getirdiği siste-

2 Bkz. Celâleddin es-Suyutî, *el-İtkân fî Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1993, c.1, s.5-8; Osman Keskiöğlü, *Kur'an Tarihi ve Kur'an Hakkında Ansiklopedik Bilgiler*, İstanbul, 1993, s. 303.

3 Ahmet Çoşkun, *İlim ve İslâmın Işığında AIDS*, İstanbul, 1993, s. 26.

4 *Bakara*, 2/2, 26, 164; *Yunus*, 10/3, 6, 101; *Câsiye*, 45/3, 5.

5 *Bakara*, 2/2, 185; *A'raf*, 7/52, 203; *İbrâhim*, 14/1; *Fussilet*, 41/44.

6 *Nisa*, 4/105; *Maide*, 5/48.

7 *Zümer*, 39/41.

8 *Hicr*, 15/9.

9 *İsrâ*, 17/9.

min tatbik edilmesinden, örnek hayat nizamı doğmuştur. Bu nizam, insanoğlunun fitratına uygun mükemmel hükümlerden meydana gelmektedir. Allah'ın hakîm ve habîr sıfatının gereği, O'nda insanlığın ihtiyaç duyacağı her meseleye gereği kadar yer verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e verilen en büyük mucizedir. O, en soyut olayları dahi canlandırarak anlatır, insanın bütün duyularına hitabeder. Onun her kelimesindeki ilâhî ahenk, insanı lâhûtî bir âleme götürür. Anlatılan hakikatler, bütün duyulardan geçerek rûha nufûz eder. O, uslûbundaki belâgat, ihtiva ettiği medenî, adlî hükümler, bizzat Allah tarafından korunması ve son olarak gelmesiyle diğer peygamberlere gönderilen kitaplardan üstündür. Kur'ân-ı Kerîm, devrin ediplerini, şairlerini müsabakaya davet ederek; Kur'ân'ın tamamının⁽¹⁰⁾ yâhut on suresinin⁽¹¹⁾ hiç olmazsa bir suresinin,⁽¹²⁾ benzerini getiriniz dediğinde; insanlar O'nun bir benzerini getirmekten âciz kalmışlar ve hüsrana uğramışlardır. Kur'ân'ın belîğ uslubuna hayran olan yedi askı (muallakât-ı seb'a) sahipleri veya aileleri, edebî eserlerini Kâ'be duvarından indirmek mecburiyetinde kaldılar. İnananlar ve inanmayanlar, O'nun üstünde bir söz olamayacağını itiraf ettiler.⁽¹³⁾

Kur'ân'ın ilk hedefi; insanların yerlerin ve göklerin Rabb'ine imân etmelerini sağlamaktır.⁽¹⁴⁾ İkinci olarak da, imân etme bahtiyarlığına ulaşan müslümanların, hayatını düzenlemektir. İslâm, insan hayatının tamamını içine alan mükemmel bir sistemdir. Bu sistemin kaynaklığını yapan Kur'ân, dünya ve âhîret saadetini garanti eden bir yapıya sahiptir. Tabii ki bu, onun bütün hükümlerine uymağa bağlıdır.

Kur'an'ın kendisini nasıl tanıttığını inceleyecek olursak, şu başlıkları tesbit etmemiz mümkündür. Kur'an, Allah katından gelen bir kitaptır, başkası tarafından uydurulmuş değildir. Ancak kendinden öncekini doğrular. Alemlerin Rabbinden geldiğinden şüphe yoktur.⁽¹⁵⁾

10 İsra, 17/88.

11 Hûd, 11/13.

12 Bakara, 2/23; Yunus 10/38.

13 Bkz. Şâtubî, el-Muvâfakât, İslami İlimler Metodolojisi, ter: Mehmed Erdoğın, İstanbul, 1993, c.3, s.330; Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâîfi'z-Zebîdî, Sahîh-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, ter: Kâmil Miras, Ankara, 1981, c.11, s.226-227; Süleyman Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1988, c.1, s. 49.

14 Bakara, 2/177, 285; Nisâ, 4/136.

15 "Bu Kuran, Allah'tandır, başkası tarafından uydurulmuş değildir. (Bu) ancak kendinden önceki (ilâhî Kitap)ları doğrular ve O (ezelî) Kitap'ı açıklar. O'nda asla şüphe yoktur. Alemlerin Rabb'i tarafından indirilmiştir." Yunus, 10/37; Ayrıca bkz. Şuarâ, 26/192; Secde, 32/2; Hâkka, 69/41-43.

Kur'an'ın, insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak için gönderildiğini; "(Bu Kur'ân), Rablerinin izniyle, insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye lâyık olan, Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır"⁽¹⁶⁾ âyeti beyan etmektedir. Kur'an, bütün insanlığa gelen bir öğüt ve uyarıcıdır. Bu hususta; Bu Kur'ân, onunla uyarılınsınlar ve tek bir ilâh bulunduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara tebliğ edilmiştir"⁽¹⁷⁾ buyurulmaktadır. O'nda herhangi bir ihtilaf ve en ufak bir çelişki olmadığını; "Kur'ân'ı durup düşünmüyorlar mı? Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi, onda bir çok tutarsızlık bulurlardı"⁽¹⁸⁾âyeti gâyet güzel ve mantikî bir şekilde açıklamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, zan ile hüküm vermeyi ve yalan konuşmayı zemmetmiştir. Bunu; "Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbî olmaz, yalandan başka söz de söylemezler"⁽¹⁹⁾ şeklindeki ikâzdan anlamak mümkündür.

Kur'an'ın hükümlerine göre yaşayabilmek, en büyük nimettir. Dünya hayatına manâ kazandıran, insanı safiyete ulaştıran ve mübarek kılan bir nimet... Bu nimetin değerini ancak onu, hakkıyla tadanlar idrak edebilir. Onu tadabilmenin en önemli vasıtası da onu okuyup anlayabilmektir. Kur'ân'ı okuyup anlamak da, O'nun getirdiği kaideleri yaşamayı gerektirir. Kur'ân gerçekten anlaşılabilmiş, anlatılabilmiş ve prensipleri yaşanabilmiş olsa; zehirli fikirler altın kupalarda sunulsa bile, en azından müslümanlar arasında alıcı bulamaz. Bu durum, bugün her zamankinden daha fazla Kur'ân'a muhtaç olduğumuzu ortaya koymaktadır. Zira günümüzde nice müslüman, İslâm dışı fikirlerin ve hayat tarzlarının etkisinde kalarak, İslâm'ın değerlerinden çok uzak bir yaşayış içindedirler. Buna engel olabilmek, her müslümanın kitabında nelerden bahsedildiğini bilip, yaşamayıyla mümkündür. "İlim her kadın ve erkeğe farzdır" buyrulurken bu hususa dikkat çekilmiştir. Bunun için gerekenin yapılması her müslümanın boynunun borcudur.

II. Kur'ân-ı Kerîm'in Muhtevâsı

Kur'an-ı Kerîm, onu inzal eden zâtın kudretine delalet edecek şekilde muhtevâlî olup, insan hayatının bütününe hedeflemektedir.

16 İbrahim, 14/1; Ayrıca bkz. Meryem, 19/97; Nahl, 16/89; En'âm, 6/19.

17 İbrahim, 14/52; Ayrıca bkz. En'âm, 6/19; Nahl, 16/44; Tekvîr, 81/27-28; Sâd, 38/29; Nûr, 24/34.

18 Nisa, 4/82; Ayrıca bkz. Kehf, 18/1, 2, 4.

19 En'âm, 6/116; Ayrıca bkz. Kamer, 54/17, 22, 32, 40; Meryem, 19/97; Yûnus, 10/36, 66.

O'nda hayatın her yönünü ilgilendiren bilgi mevcuttur. Ancak bu bilgi ayrıntılardan uzak, ilke ve prensibler halindedir. Onun her bir âyeti; okunan zaman, mekan ile okuyan kişinin durum ve kapasitesine göre mânâlar kazanır. O, her asırda yeni ışıklar saçan ilâhî bir nûrdur. Canlı mucize Kur'ân, âdetâ bir kristal gibi; ışığın gücüne, bakılan yönlere, ve bakan kişiye göre mânâlar ifade eder. Yüce kitabımızı hangi konu ile ilgili olarak inceleseniz, sanki o konuya ışık tutmuş olarak, nâzil olduğunu sanırsınız. Kur'an-ı Azim, her insanın hâlet-i rûhiyesine cevap verecek ve onu tatmin edecek bir zenginliktedir. Kur'ân'ın bu mânâ zenginliğini; aynı cümle ile avâmın ve havâssın, âlimlerin ve câhillerin özlem ve ihtiyaçlarını giderecek şekilde tatmin etmesinde, görebilirsiniz. Bu durumu Prof.Dr.Suat Yıldırım şöyle ifade etmektedir: "Kur'ân'ın mânâlarına, o tarzda lâfız kalıbı giydirilmiştir ki, aynı anda değişik zamanlarda ve diyarlarda yaşayan, ilmî seviyeleri çok farklı olan bütün insanlara hitaba elverişli olur."⁽²⁰⁾ Bir âyetin farklı zamanlarda, değişik psikolojik durumlarda okunduğunda, insanın derûnunda uyandırdığı mânâ zenginliği bunun en güzel örneklerindedir. O, ferdlerin ve nesillerin akıllarının sınırlayamadığı uçsuz bucaksız bir okyanustur. Ancak Kur'ân, akıllara ve anlayışlara yumuşak gelmekle beraber sağlam ve metindir, çelişkiye düşmez, değiştirilemez, hüviyetini kaybetmez. Adetâ lisan-ı haliyle, bütün insanlara; "Herkes, kendi haline uygun yolda hareket eder. Kimin en doğru yolda olduğunu ise en iyi bilen Rabb'inizdir" der.⁽²¹⁾ Bütün meselelerini ve çâresizliklerini ona başvurarak halletmek isteyenlerin imdadına O, mutlaka yetişecektir.

Aynı anda hem akla, hem duyguya hitap ve her ikisini de tatmin eden Kur'ân'ın tertibi, bugünkü kitaplarda gördüğümüz alışılmış usulün dışında bir görünüm arzeder. Zaten hayatı ve insanlığı bütünüyle kucaklayan, muhataplarının yollarını aydınlatan⁽²²⁾ onlara dünya ve âhîret mutluluğunun yollarını gösteren⁽²³⁾ bir kitâbın sınırlı konuları işlemesi elbette beklenemez.⁽²⁴⁾

20 Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, İstanbul, 1989, s. 141.

21 *İsrâ*, 17/84; Bkz. Muhammed A. Draz, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, ter: Suat Yıldırım, İzmir, 1994, s.142-143.

22 *Nisâ*, 4/174; *Şûrâ*, 42/52.

23 *Al-i İmrân*, 3/138; *A'raf*, 7/52, 203.

24 Hâlis Albayrak, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine* (Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri), İstanbul, 1993, s. 20.

İlâhî vahiy Kur'ân-ı Kerîm'i, Allah'ın elçisi şöyle tanıtmaktadır: "Kitab-ı ilâhî Kur'ân öyle bir kitaptır ki, O'nda sizden öncekilerin kısasları, sizden sonrakilerin haberleri, kendi aranızda olanların hükümleri vardır. O, doğruyu eğriden ayıran kitaptır. O, hiç bir zaman değersiz konuşmaz. O, Allah'ın sağlam ipidir. O, zıkr-i hakîmdir, O, dosdoğru yoldur. Kötü arzular asla O'nu hedefinden saptıramaz. Diller O'nu karıştırıp bozamaz. Alimler O'na doyamaz. Müttakîler O'ndan usanmaz. O tekrar tekrar okunmakla eskimez. O'nun acîb ve garîb (akılları hayrete düşüren manaları) hiç tükenmez. O, cinlerin işitir işitmez: "Biz acaip bir okuma (Kur'ân) işittik ki, doğruya iletir. Derhal O'na inandık" dedikleri kitaptır. O'nun ölçülerine göre konuşan doğru söyler. O'na göre davranan sevap kazanır. O'nunla hükmeden âdil olur. O'na çağıran doğru yola çağırmış olur."⁽²⁵⁾

Kur'ân-ı Kerîm'deki konular çok çeşitlidir. Ancak, esas itibarıyla O, bir hidâyet kitabıdır⁽²⁶⁾ bugünkü anlamda sistematik bir ilim ve teknik kitabı değildir. O, dinî inanç, ahlâk ve ibâdetlerle ilgili hükümleri de ihtiva etmiş, böylece mü'minlerin mükemmel şahsiyetini gerçekleştirme hedefini esas almıştır. Özellikle Kur'ân'ı Kerîm, akıl ile bilinmeyecek hususları; ilâhiyat, nübüvvet ve âhîret gibi insanların mücerret gayretleriyle bilemeyecekleri hususları bildiren hükümler vaz' etmiştir.⁽²⁷⁾ Dolayısıyla Kur'ân, sadece insanlar arasındaki sosyal ilişkiler hakkında uygulanması farz ve şart olan dinî hükümlere yer vermekle kalmamıştır.

Varlık özelliğini dikkate alarak Prof.Dr.Celâl Kırca, Kur'ân'daki konuları şöyle tasnif etmiştir: "Kur'an'da yer alan bilgilerin çeşitlerini ve boyutlarını, sistematik olarak ele aldığımızda, bu bilgilerin üç ana konu etrafında dönüp dolaştığını müşahede etmekteyiz. Bu üç ana konu ise; Allah, insan ve kainattır. Bir başka sistematığe göre ise bu bilgiler; gayb âlemine ait bilgilerle, varlık âlemine (şahadet âlemi) ait bilgileri ihtiva etmektedir. Gayb ile ilgili bilgiler içinde hem mutlak gayb ile alakalı, hem de izafî gayb ile alakalı bilgiler bulunmaktadır. Allah ve O'nun sıfatları ile ilgili bilgiler başta olmak üzere, cennet, cehennem, ahiret hayatı gibi mutlak gayb ile alakalı bilgilerin yanında yağı-

25 Tirmizî, Fedâil, 14, V/172.

26 İsra, 17/9.

27 Mustafa Çetin, "Hz. Peygamber'e Nâzil Olan Kur'ân-ı Kerîm'i Anlamak" Diyanet İlmî Dergi, Temmuz, 1992, s.55.

murun yağması, rahimdeki çocuğun cinsiyeti gibi izafî gayb ile ilgili bilgiler de Kur'an'da yer almaktadır. Bunun yanında varlık alemi ile ilgili bilgiler başta olmak üzere Hz. Adem'den Hz. Muhammed (S.A.V.)'e kadar geçen süre içinde yaşamış olan insanların yaşadıkları deneyim ve tecrübeler de Kur'ânî bilgiler içine dahildir..."⁽²⁸⁾ Evet burada belirtildiği üzere, Kur'ân'daki âyetleri, Allah, insan ve kainat veya "gayb ve şahadet âlemi" terimleri etrafında öreerek incelemek de mümkündür.

Bununla birlikte, Kur'ân'ın genel yapısı icabı, müstakil bölümlere ayrılıp belli başlıklar altında toplanarak sınırlandırılması âdetâ imkânsızdır. Çünkü Kur'ân'ı teşkil eden parçalar öylesine iç içedir ki, çoğu zaman birbirlerinden ayırıp belli bir maksada matûf kılınamaktadır.⁽²⁹⁾ Bu yönüyle bir âyet, farklı yaklaşımlarla birçok konuyu ilgilendirmektedir. Yani bir âyeti, sadece bir başlık altında sınırlandırmak mümkün olamamaktadır. Meselâ; "Dağları yerinde donmuş gibi durur görürsün, oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler. Bu her şeyi sağlam tutan Allah'ın işidir. Doğrusu O, yaptıklarınızdan haberdardır"⁽³⁰⁾ âyeti bir yönüyle dağların, dolayısıyla dünyanın hareket ettiğinden bahsederken, diğer yönüyle Allah'ın yaptıklarımızdan haberdâr olduğunu beyan etmektedir. Bir yandan ilmî bir hakikati ifade ederken, diğer taraftan Allah'ın habîr sıfatından bahsetmektedir. Kur'an'ın bu zenginliği, onun muhtevasının böyle sınırlı bir çalışmayla tam olarak ortaya koyulmasına mânîdir.

Ancak biz, umumî bir bakış getirebilmek gayesiyle Kur'ân-ı Kerîm'deki konuları, muhtelif eserlerdeki tasnifi, biraz daha sınırlandırarak beş başlık altında vermeye çalışacağız. Bunlar da; itikâdî, ahlâkî, tarihî, ilmî, ibâdet ve muamelât ile ilgili konulardır.

A- İtikâdî konular

İtikâdî konular klasik tasnife göre; Allah, melekler, kitaplar, peygamberler, ahiret günü ve kader ile alakalı bilgileri kapsamaktadır. Bu tasnifte Kur'ân ile ilgili bilgiler, kitaba imân kavramı altında değerlendirilirken, kıyâmet ile ilgili âyetler ise, ahiret günüyle ilgili olarak değerlendirilmektedir. Kur'an-ı Kerîmde sık sık bahsedilen mü'min,

28 Celâl Kırcı, Kur'ân'a Yönelişler, İstanbul, 1993, s.4.

29 Albayrak, Kur'ân'ın Bütünlüğü, s.21.

30 Nemi, 27/88.

kâfir, münâfık ve müşrik kavramları da, imân edilecek hususlar karşısında insan kimlikleri, olarak ele alınmaktadır. Ancak burada Kur'ân-ı Kerîm'in bu meselelerle alakalı âyetlerinin hepsini incelemek çalışmamızın sınırlarını çok aşar. Biz konu başlıklarını vermekle yetineceğiz.

Kur'ân-ı Kerîm'in önemle üzerinde durduğu mesele, Allah inancını yerleştirmektir. Bu sebeple Kur'ân'da, Allah'ın birçok özelliklerine dikkat çekilmiştir. Bu özellikleri inceleyecek olursak; Allah birdir. "İlâhınız bir tek Allah'dır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir."⁽³¹⁾ Allah dilediğini yapar. "Mülkün sahibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin; dilediğinden çekip alırsın; dilediğini aziz kılar, dilediğini alçaltırsın; iyilik elindedir. Doğrusu Sen, her şeye Kadir'sin".⁽³²⁾ Allah diridir. "O daima diridir; O'ndan başka ilâh yoktur. O halde dini yalnız O'na has kılarak O'na dua edin. Her türlü övgü, alemlerin Rabbi Allah içindir".⁽³³⁾ Allah ebedîdir (beka).⁽³⁴⁾ Allah ezeldir.⁽³⁵⁾ Allah her şeyi bilir.⁽³⁶⁾ Allah her şeyi görür.⁽³⁷⁾ Allah her şeyi iştir.⁽³⁸⁾ Allah hiçbir şeye benzemez.⁽³⁹⁾ Allah'ın söyleme (kelâm) sıfatı vardır.⁽⁴⁰⁾ Allah vardır.⁽⁴¹⁾ Allah'ın yaratma (tekvîn) sıfatı vardır.⁽⁴²⁾ Allah her şeyi en güzel surette yaratmıştır.⁽⁴³⁾ Allah'ın kudret sıfatı vardır, O'nun her şeye gücü yeter.⁽⁴⁴⁾ Allah görüleni ve görülmeeyeni (gayb ve şahâdeti) bilendir.⁽⁴⁵⁾ Allah gizliyi de gizlinin gizlisini de bi-

31 Bakara, 2/163; Ayrıca bkz. Bakara, 2/ 255; Al-i İmrân, 3/2, 6, 18; Nisâ, 4/ 87, 171; Nahl, 16/22, 51; Enbiyâ, 21/ 22, 25; Zuhruf, 43/ 84; vs.

32 Al-i İmrân, 3/26; Ayrıca bkz. Bakara, 2/185, 253; Mâide, 5/1, Hûd, 11/107; İbrahim, 14/27; Nûr, 24/45; Burûc, 85/6; vs.

33 Mü'min (Gâfir), 40/65; Ayrıca bkz. Bakara, 2/255; Al-i İmrân, 3/2; Tâ-hâ, 20/111.

34 Bakara, 2/255 "Allah, O'ndan başka ilâh olmayan, kendisini uyuklama ve uyku tutmayan, diri, her an yaratıklarını gözetip durandır. Göklerde olan ve yerde olan ancak O'nundur. O'nun izni olmadan katında şefaât edecek kimdir? Onların işlediklerini ve işleyeceklerini bilir, dilediğinden başka ilminden hiçbir şeyi kavrayamazlar. Hükümrânlığı gökleri ve yeri kaplamıştır, onların gözetilmesi O'na ağır gelmez. O yücedir, büyüktür."; Ayrıca bkz. Furkân, 25/58; Kasas, 28/88; Hadîd, 57/3.

35 Bakara, 2/255; Hadîd, 57/3.

36 Bakara, 2/29, 33, 231, 255, 282; Al-i İmrân, 3/29; Mâide, 5/7, 99; En'âm, 6/3, 59, 73; Hûd, 11/5; Fussilet, 41/47; Mülk, 67/13, 14; vs.

37 Bakara, 2/96, 110, 233, 237; Al-i İmrân, 3/15, 20; Nisâ, 4/58, 134; İsrâ, 17/1, 17, 30, 96; Şûrâ, 42/11, 27; vs.

38 Bakara, 2/127, 137, 181, 224, 227, 244, 256; Nisâ, 4/58, 134, 148; Sebe', 34/50; Mücadele, 58/1; vs.

39 Bakara, 2/22; En'âm, 6/101; Meryem, 19/65; vs.

40 Bakara, 2/37; Nisâ, 4/164; A'râf, 7/158; Lokman, 31/27; vs.

41 En'âm, 6/75, 79; Neml, 27/59, 64; Ankebût, 29/ 61, 63; vs.

42 Bakara, 2/28, 29; Al-i İmrân, 3/ 47; Mâide, 5/17; Haşr, 59/24; Teğâbün, 64/2; vs.

43 Secde, 32/7.

44 Bakara, 2/20, 106, 109, 148, 259, 284; Enfâl, 8/41; Târik, 86/8; vs.

45 Bakara, 2/77; En'âm, 6/73; Tevbe, 9/94, 105; Ra'd, 13/9; Nahl, 16/19, 23; Enbiyâ, 21/110; Mü'minün, 23/92; Secde, 32/6; Zümer, 39/46; Ahzâb, 33/54; Haşr, 59/22; Mümtehne, 60/1; Cum'a, 62/8; Teğâbün, 64/4, 18; Mülk, 67/13.

lir.⁽⁴⁶⁾ Allah dirilten ve öldürenidir.⁽⁴⁷⁾ Allah gerçek hüküm-rândır.⁽⁴⁸⁾ Allah insanlara hayır ve şerri tanıtmıştır.⁽⁴⁹⁾ Allah insanları boşuna yaratmamıştır.⁽⁵⁰⁾

Meleklerle inanmak da îman esaslarındandır. Bu konuda, meleklerle beraber, kitaplara ve peygamberlere imânı da içine alacak şekilde şöyle buyrulmaktadır; "Peygamber ve inananlar, ona Rabb'inden indirilene inandı. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. "Peygamberleri arasından hiçbirini ayırdetmeyiz, işittik, itaat ettik, Rabbimiz! Affını dileriz, dönüş Sanadır" dediler"⁽⁵¹⁾ Ayrıca insanın gözetimsiz olmadığını açıklamak üzere, "Sağında ve solunda, onunla beraber oturan iki alıcı melek, yanında hazır birer gözcü olarak söylediği her sözü zaptederler"⁽⁵²⁾, "Melekler ve Cebrail o gecede Rablerinin izniyle her türlü iş için inerler"⁽⁵³⁾ buyrulmaktadır.

Mukaddes kitaplarla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyet bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in kendinden önceki ilâhî kitapları doğrulayan hak kitab olduğunu, "Kendisinden önceki Kitapları tasdik eden Hak Kitab'î sana indirdi. Önceden insanlara yol gösterici olarak Tevrat ve İncil'i de indirmişti. O, doğruyu yanlıştan ayıran Kitab'î indirdi"⁽⁵⁴⁾ âyeti beyan etmektedir. Bu kitabı hakıyla okuyup iman etmeyenlerin hüsrana uğrayacakları, "Kendilerine verdiğimiz Kitab'î gereğince okuyanlar var ya, işte ona ancak onlar inanırlar. Onu inkar edenler ise kaybedenlerdir"⁽⁵⁵⁾ âyetiyle haber verilmektedir. Bugün için ehl-i kitap ile, kitaplara iman konusunda nasıl hareket edeceğimiz; "İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla en güzel şekilde mücadele edin ve "Bize indirilene de, size indirilene de inandık; bizim İlâhımız da, sizin İlâhınız da birdir, biz O'na teslim olmuşuzdur" deyin."⁽⁵⁶⁾ âyetiyle bizlere anlatılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberler ile ilgili de pek çok âyet bulun-

46 Tâ-hâ, 20/7.

47 Hicr, 15/23.

48 Tâ-hâ, 20/14; Tin, 95/8.

49 Şems, 91/8; Beled, 90/10. "Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi?"

50 Mü'minûn, 23/115, "Sizi boşuna yaratığımızı ve Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"

51 Bakara, 2/285.

52 Kâf, 50/17-18.

53 Kadir, 97/4; Ayrıca bkz. Bakara, 2/30, 34, 98, 102; Al-i İmrân, 3/18, 42, 45, 80; Nisâ, 4/97, 166, 172; En'âm, 6/8, 9, 50, 92; A'râf, 7/11, 20; Enfâl, 8/9, 12, 50.

54 Al-i İmrân, 3/3-4.

55 Bakara, 2/121.

56 Ankebût, 29/46.

maktadır. Peygamberlerin vazifesi, Allah'ın emirlerini insanlığa ulaştırmaktır.⁽⁵⁷⁾ Her ülkeye, her millete bir peygamber gönderilmiştir. Bu konuda; "And olsun ki, her ümmete: "Allah'a kulluk edin, azdırcılardan kaçının" diyen peygamber göndermişizdir. Allah içlerinden kimini doğru yola erdirdi, kimi de sapıklığı haketti. Yeryüzünde gezin; peygamberleri yalanlayanların sonlarının nasıl olduğunu görün"⁽⁵⁸⁾ buyrulmaktadır. Kur'an'da insanlar ile peygamberler arasında geçen konuşma ve muameleler ilgili bilgilere de yer verilmektedir. Kâfirlerin peygamberlerinden gücünün yetmeyeceği bir şey istemelerine karşılık peygamberin, "Fesühbanallah! Ben peygamber olan bir insandan başka bir şey miyim?"⁽⁵⁹⁾ diye cevap vermesi, yine "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükafatını verecektir"⁽⁶⁰⁾ âyetleri peygamberlerin de bizler gibi bir insan olduğunu göstermektedir. Ancak onlar sıradan bir insan değildirler. Bu konuda, "(Ey mü'minler) Peygamber'i kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. Allah, içinizden sıvışıp gidenleri şüphesiz bilir. O'nun buyruğuna aykırı hareket edenler, başlarına bir belanın gelmesinden veya can yakıcı bir azaba uğramaktan sakınsınlar"⁽⁶¹⁾ ve "Müminlerin, Peygamberi kendi nefislerinden çok sevmeleri gerekir"⁽⁶²⁾ buyrulması dikkat çekicidir.

Allah inancını tamamlayan ve insan hayatının bir gayesinin olduğunu vurgulayarak, varlığa anlam kazandıran, Kur'an'ın ahiret fikridir.⁽⁶³⁾ "Ey insanlar! Öldükten sonra tekrar dirilmekten şüpheye isniz bilin ki, ne olduğunuzu size açıklamak için, Biz sizi topraktan sonra nutfeden, sonra pıhtılaşmış kandan, sonra da yapısı belli belirsiz bir çığnem etten yaratmışızdır. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde tutarız; sonra sizi çocuk olarak çıkartırız, böylece yetişip erginlik çağına varırsınız. Kiminiz öldürülür, kiminiz de ömrünün en fena zamanına ulaştırılır ki, bilirken birşey bilmez olur. Yeryüzünü görürsün ki kupkuru; fakat Biz ona su indirdiğimiz zaman harekete geçer,

57 Bkz. Ahzâb, 33/39.

58 Nahl, 16/36; Ayrıca bkz. Kasas, 28/59.

59 İsrâ, 17/93.

60 Al-i İmrân, 3/144.

61 Nûr, 24/63; Ayrıca bkz. Ahzâb, 33/38, 53.

62 Ahzab, 33/6; Ayrıca bkz. Bakara, 2/87, 98, 253; Al-i İmrân, 3/179, 183, 184, 194; Nisâ, 4/136, 150, 152, 164; Mâide 5/12, 19, 32; En'âm, 6/10, 34, 6; A'râf, 7/35, 37, 43; 18/Kehf, 18/106; Enbiyâ, 21/41; Sâd, 38/14; Fussilet, 41/14; Kâf, 50/14.

63 Fazlur Rahman, Ana Konularıyla Kur'an, çev: Alpaslan Açıkgeç, Ankara, 1993, s. 20.

kabarıp, her güzel bitkiden çift çift yetiştirir.”⁽⁶⁴⁾ Kitaba ve ahiret gününe imân ile alakalı olarak; “Kitabın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkar mı ediyorsunuz? Aranızda böyle yapanın cezası ancak dünya hayatında rezil olmaktır. Ahiret gününde de azabın en şiddetlisine onlar uğratılırlar. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir”⁽⁶⁵⁾ buyrulmaktadır. Dünya hayatının gelip geçici âhiret hayatının ise asıl hayat olduğunu Kur’ân-ı Kerîm; “Bu dünya hayatı sadece bir eğlence ve oyundan ibarettir. Asıl hayat ahiret yurdundaki hayattır. Keşke bilseler!”⁽⁶⁶⁾ meâlindeki âyet ile haber vermektedir. Ahiretin varlık hikmetini beyan etmek üzere de; “Allah’ın, inanıp yararlı iş işleyenlere ki onlar için mağfiret ve cömertçe verilmiş rızık vardır ve ayetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışanlara ki onlara iğrenç ve can yakıcı azap vardır işlerinin karşılıklarını vermesi için kıyamet saati gelecektir”⁽⁶⁷⁾ demektedir. Allah’ın hikmeti; insanları başıboş bırakıp, iyilik yapana mükafaatsız, kötülük yapana cezasız bırakmaya müsaade etmez. Bu bakımdan âyette de belirtildiği gibi; dünyada işlenen her iş ve amelin karşılık görmesi için de, bir hesap dönemi ve âhiret âlemi gereklidir.⁽⁶⁸⁾

Ahiret inancı dünya hayatıyla iç-içe ve bir denge unsuru olarak dikkatimizi çekmektedir. Nitekim bu ilahî dengeyi, dünya ve âhiret kelimelerinin Kur’ân’da 115’er defa zikredilmesinde de görüyoruz. 48 âyette de her ikisi beraber geçmektedir.⁽⁶⁹⁾ Bundan, dünya ve âhiretin bir bütün olduğu anlaşılmaktadır. Herşey gibi yaratılmış olan insan da bir gün mutlaka ölecektir. Ölüm bir yok oluş değil, bilakis ebedî hayatın başlangıcıdır. Oradaki huzur ve mutluluk, dünyadaki hazırlığa bağlıdır. Bu, dünya ve âhiret dengesinin iyi kurulması için⁽⁷⁰⁾, insanlığa önemli bir mesajdır. Zira, Kur’ân-ı Kerîm, bütünüyle insan ve onun mutluluğu içindir.

İtikâdî konuların birincisi olan Allah’a imân ve keyfiyeti ile alakalı âyetleri biraz daha teferruatlı inceleyecek olursak, şunları görebiliriz. Allah’dan başka ilâh yoktur. "Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Mü'minler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler."⁽⁷¹⁾ Alemlerin

64 Hacc, 22/5.

65 Bakara, 2/85.

66 Ankebût, 29/64.

67 Sebe, 34/4-5.

68 Bkz. Celâl Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, İstanbul, 1991, c.9, s.4918; Seyyid Kutup, *Fizilâli’i-Kur’ân*, ter: Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengül, İstanbul, trs, c.12, s.98.

69 Coşkun, *İslam’ın Işığında AIDS*, s. 30.

70 Dünya ve âhiret dengesi için bkz. Bakara, 2/201; Nisâ, 4/145; Kasas, 28/77; Cum’a, 62/10.

Rabb'idir. "Eğer kesin olarak inanıyorsanız, bilin ki; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir."⁽⁷²⁾ O, herşeyi yaratandır. "Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir."⁽⁷³⁾ Allah inancı insanın; fitratına ters düşen her türlü sapıklıktan kurtulup, doğru ve sağlam bir itikada sahip olması, saadet kapılarının açılmasına vesiledir. Adetâ O'nda her konu Allah'ın varlığı, birliği, yüce kudreti ve iradesini isbat için anlatılır. Bu anlatışın sebebi, insanları imâna davet etmektir. Allah kainatı yoktan var eden yüce varlıktır, O tektir.

Allah'ın birliği, yani tevhid inancı, Kur'ân-ı Kerîm'in konuları yönünden özüdür. Mekkî âyetlerde daha çok bu hedef ön planda tutulur.⁽⁷⁴⁾ Allah, yalnız müslümanların değil, bütün âlemlerin Rabb'idir. İnsan mutlu olabilmek için, O'na inanmalı, O'na güvenmeli ve yalnız O'ndan yardım dilemelidir. O, bir tektir. Eşi ve benzeri yoktur. Herşey varlığını O'na borçludur ve O'na muhtaçtır. O ise, hiçbir şeye muhtaç değildir. Bu konuda Cenab-ı Hak, "De ki: O Allah bir tektir. Allâh Samed'dir (her şey varlığını ve varlığını sürdürmesini O'na borçludur. Her şey O'na muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Herkesin başvuracağı, yardım dileyeceği tek varlık O'dur. Ulular ulusudur). Kendisi doğmamış ve (başkası tarafından) doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir (ve olamaz da)"⁽⁷⁵⁾ buyurmaktadır. İşte Kur'ân, O'na inanmanın gereğini ve delillerini gösterir. İman esasları dediğimiz ilkeleri belirler.

Allah'ın ilmi herşeyi kuşatmıştır. Yaratıklarından hiçbirine benzemez. "Gökleri ve yeri yokken var eden O'dur. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da kendilerine eşler kıldı. Zira sizi (ve hayvanları) bu şekilde üretir. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir."⁽⁷⁶⁾ Esirgeyen, bağışlayan ve tevbeleri kabul edendir. "Ey imân edenler! Allah'dan korkun ve Peygamber'ine inanın ki O, size rahmetinden iki kat versin ve size ışığında yürüyüceğiniz bir nur lutfetsin; si-

71 Tegabün, 64/13; Ayrıca bkz. Müzzemmil, 73/9; Al-i İmrân, 3/18; Bakara, 2/163; Nemi, 27/26; Kasas, 28/70, 88; Tâhâ, 20/8; Hac, 22/34; Sâffât, 37/4.

72 Duhan, 44/7; Ayrıca bkz. A'râf, 7/54; Zuhruf, 43/82; Müzzemmil, 73/9; Fâtiha, 1/2; Bakara, 2/131; Nemi, 27/8; Mü'min, 40/64; Câsiye, 45/36; En'âm, 6/162.

73 Araf, 7/54; Ayrıca bkz. En'âm, 6/73; Yâsin, 36/82; Lokman, 31/28.

74 Muhammed el-Hudarî, Târihu't-Turâsi'l-İslâmî, Kahire, 1960, s.17.

75 İhlâs, 112/1-4.

76 Şûrâ, 42/11; Ayrıca bkz. Tevbe, 9/31; A'râf, 7/190.

zi bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."⁽⁷⁷⁾ Zengin, övülmeye layık ve hiçbir şeye muhtaç değildir. "Göklerde olanlar, yerde olanlar O'nundur. Doğrusu Allah müstağnidir, övülmeye lâıyk olandır."⁽⁷⁸⁾ Allah daima kullarını imtihan etmektedir. "İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece imân ettik demeleriyle bırakılıverileceklerini mi sandılar? And olsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır."⁽⁷⁹⁾ Tüm varlıkların rızıklarını veren Allah'dır. "Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'dır."⁽⁸⁰⁾ Huzur ve emniyete kavuşturandır. "O, kendisinden başka tanrı olmayan, hükümler, çok kutsal; esenlik veren, güvenlik veren, görüp gözetten, güçlü, buyruğunu herşeye geçiren, ulu olan, Allah'tır. Allah putperestlerin koştuıkları eşlerden münezzehtir."⁽⁸¹⁾

Allah diriltten ve öldürenidir. "Ey İnananlar! Yolculuğa çıkan veya savaşa giden kardeşleri hakkında: "Onlar yanımızda olsalardı ölmezler ve öldürülmezlerdi" diyen inkarcılar gibi olmayın ki, Allah bunu onların kalblerinde bir hasret olarak bıraksın. Diriltten de öldüren de Allah'tır. Allah işlediklerinizi görür."⁽⁸²⁾ Allah tuzakları bozandır. "Tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarına karşılık verdi. Allah, hilelere karşılık vermekte en güçlü olandır."⁽⁸³⁾ Allah herşeye şahittir ve adaletle hükmeder. "Ne iş yaparsan yap ve sizler ona dair Kur'ân'dan ne okursanız okuyun; ne yaparsanız yapın; yaptıklarınıza daldığınız anda, mutlaka Biz sizi görürüz. Yerde ve gökte hiçbir zerre Rabbinden gizli değildir. Bundan daha küçüğü veya daha büyüğü şüphesiz apaçık bir Kitap'dadır."⁽⁸⁴⁾ Allah insanlara kolaylık diler zorluk dilemez. "Bu dünyada ve ahirette bizim için güzel olanı yaz; biz Sana yöneldik" dedi. Allah: "Azabıma dilediğim kimseyi uğrattırım, rahmetim herşeyi kaplamıştır; bunu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara, zekat verenlere, âyetlerimize inanıp, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları, okuyup yazması olmayan peygambere uyanlara yazacağız. O peygamber, onlara, uygun olanı emreder ve fenalıktan meneder, temiz şeyleri

77 Hud, 11/41; Ayrıca bkz. Bakara, 2/163; Tevbe, 9/102; Hadid, 57/28.

78 Hacc, 22/64; Ayrıca bkz. İhlâs, 112/2; İsrâ, 17/111; Fâtır, 35/15.

79 Ankebut, 29/2-3; Ayrıca bkz. Bakara, 2/155; Tevbe, 9/126; Nahl, 16/92; Hûd, 11/7.

80 Zariyat, 51/58; Ayrıca bkz. Rûm, 30/37; İbrâhim, 14/32.

81 Haşr, 59/23.

82 Al-i İmran, 3/156; Ayrıca bkz. Tevbe, 9/116; Câsiye, 45/26; Mü'minin, 23/80; Hicr, 15/23.

83 Al-i İmran, 3/54; Ayrıca bkz. A'râf, 7/99; R'âd, 13/42.

84 Yunus, 10/61; Ayrıca bkz. İsrâ17/96; Yûnus, 10/46; Mümin, 40/20; Nisâ, 4/124.

helal, murdar şeyleri haram kılar, onların ağır yüklerini indirir, zor tekliflerini hafifletir. Bu peygambere inanan, hürmet eden, yardım eden, onunla gönderilen nura uyanlar yok mu? İşte onlar saadete erenlerdir" dedi."⁽⁸⁵⁾

Allah-ü teala kadın erkek ayrımı yapmaz. "Doğrusu erkek ve kadın müslümanlar, erkek ve kadın müminler, boyun eğen erkekler ve kadınlar; doğru sözlü erkekler ve kadınlar, sabırlı erkekler ve kadınlar, gönülden bağlanan erkekler ve kadınlar, sadaka veren erkekeler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, Allah'ı çok anan erkekler ve kadınlar, işte Allah bunların hepsine mağfiret ve büyük ecir hazırlamıştır."⁽⁸⁶⁾

Diğer mevzûlar ile alakalı âyetler de teferruatıyla incelenecek olsa, çalışmanın sınırları çok aşılacağından biz örnek olması için bu kadarıyla iktifa ediyoruz. Görüldüğü gibi imânî mevzulardaki âyetler, Kur'ân'da önemli bir yer tutmaktadır.

B- Ahlâkî Konular

Ahlâkî konular, insanın sahip olması gerekli adalet, doğruluk, cömertlik, iffet vb. faziletli vasıflar ile, terketmesi gerekli zulüm, yalancılık, cimrilik, fuşş gibi düşük vasıflarla, yani insanın iyi ve kötü özellikleri ile ilgili ilkeler ve prensipleri ihtivâ etmektedir.

Kur'ân'ın temel bir gayesi de yeryüzünde âdil ve ahlâkî temelle-re dayanan, yaşanılabilir bir toplum düzeni kurmaktır.⁽⁸⁷⁾ Kur'ân-ı Kerîm, insanın kendine, ailesine, milletine, devletine ve diğer insanlara karşı uyması gerekli iyi ve kötü davranışların neler olduğunu gösterir, yani ahlâk ilkelerini bildirir.⁽⁸⁸⁾ Yüce kitabımız; ferde ve cemiyete, bütün insan sınıflarına, bütün memleketlere ve bütün devirlere, insan hayatının bütününe maddî olduğu kadar manevî bir hidâyet rehberidir. İslâm ümmeti, onda değişmez kaideleri, ibâdetleri, ictimâî hayatı, kanunları ve diğer ihtiyaçları için gereken herşeyi bulmuştur.⁽⁸⁹⁾ Bu kaidelerin bir kısmı da ahlâkî kaidelerdir.

85 Araf, 7/156-157; Ayrıca bkz. Bakara, 2/185; Mâide, 5/6; Tâhâ, 20/2-4; En'âm, 6/152.

86 Ahzab, 33/35; Ayrıca bkz. Nisâ, 4/32, 124; Nahl, 16/97; Muhammed, 47/19.

87 Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, s.99.

88 Bkz: Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Ali Özek ve arkadaşları Medine-i Münevvere, 1992. Ahlâkî faziletler: Ali İmran, 3/134-136; Ahlâkî emir ve vazifeler: Bakara, 2/83-84; Nisa, 4/36-40, 114; Ahlâkî yasaklar: En'âm, 6/151-153; İş ve ticaret ahlâkı: A'raf, 7/31; Şûara, 26/181, 182; Nûr, 24/22.

89 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, ter: Mehmet Said Mutlu, Ankara, 1991, s.26.

Ahlâk, faziletli vasıflara sahip olup, aşâğılıklardan uzak olmakla teşekkül eden bir değerdir.⁽⁹⁰⁾ Kur'ân-ı Kerîm'de ahlâkın en çarpıcı esaslarından birinin; "İyilik ve fenalık bir değerdir. Ey inanan kişi: Sen, fenalığı en güzel şekilde sav; o zaman, seninle arasında düşmanlık bulunan kişinin yakın bir dost gibi olduğunu görürsün"⁽⁹¹⁾ âyetiyle ortaya koyulduğunu görmekteyiz. Böyle bir hareket tarzı; iyilik vasıflarını harekete geçirip, kötülükleri önlemekte mükemmel bir uslupdur. Kur'ân'da teşvik edilen faziletli vasıflardan bazılarına örnek verecek olursak, meselâ adâlet ile ilgili olarak; "Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahidler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin; adil olun; bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'tan sakının, doğrusu Allah işlediklerinizden Haberdar'dır"⁽⁹²⁾, "Konuştuğunuzda, akraba bile olsa sözünüzde adil olun"⁽⁹³⁾, "Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitir ve görür"⁽⁹⁴⁾ ve "Allah, melekler ve adaleti yerine getiren ilim sahipleri, O'ndan başka ilâh olmadığına şahidlik etmişlerdir"⁽⁹⁵⁾ âyetleri dikkat çekicidir. Doğruluk ile alakalı olarak; "Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar Allah'ın nimetine eriştiği peygamberlerle, dosdoğru olanlar, şehidler ve iyilerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaşlardır!"⁽⁹⁶⁾ ve iffet ile ilgili olarak "Eşleri ve cariyeleri dışında, mahrem yerlerini herkesten koruyanlar, doğrusu bunlar yerilmezler"⁽⁹⁷⁾ buyrulmaktadır. İnsânî ve ahlâkî davranışların en önemlilerinden olan merhamet ile ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de, "Allah'ın rahmetinden dolayı, sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalbli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onlara mağfiret dile, iş hakkında onlara danış, fakat karar verdin mi Allah'a güven, doğrusu Allah güvenenleri sever"⁽⁹⁸⁾ buyrulmaktadır.

Terkedilmesi gerekli olan vasıflarla ilgili olarak da, Kur'ân'da pek çok âyet bulunmaktadır. Bunların bazısına işaret edelim; bozgun-

90 Bkz. MEB, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1986, c.1, s.157.

91 Fussilet, 41/34; Ayrıca bkz. Ra'd, 13/22; Kasas, 28/54.

92 Mâide, 5/8.

93 En'âm, 6/152.

94 Nisâ, 4/58.

95 Al-i İmrân, 3/18.

96 Nisâ, 4/69; Ayrıca bkz. Mâide, 5/16; En'âm, 6/39.

97 Meâric, 70/29-30.

98 Al-i İmrân, 3/159.

culuk,⁽⁹⁹⁾ cimrilik,⁽¹⁰⁰⁾ hased,⁽¹⁰¹⁾ hıyânet,⁽¹⁰²⁾ insan haklarına tecavüz,⁽¹⁰³⁾ insanları arkasından çekiştirmek,⁽¹⁰⁴⁾ gibi kötü vasıflardır. Mesela zulüm hakkında Kur'ân; "Bir kötülüğün karşılığı, aynı şekilde bir kötülüktür. Ama kim affeder ve barışırsa, onun ecri Allah'a aittir. Doğrusu O, zulmedenleri sevmez"⁽¹⁰⁵⁾ ve "Muhakkak ki bu zulmedenlerin de, geçmişlerinin payı gibi (azaptan) bir payları vardır! O halde acele etmesinler!"⁽¹⁰⁶⁾ demektedir. Gösteriş ve riyâ hakkında: "Mallarını insanlara gösteriş için sarfedip, Allah'a ve ahiret gününe inanmayanları da Allah sevmez. Şeytanın arkadaş olduğu kimsenin ne fena arkadaşı vardır!"⁽¹⁰⁷⁾ "Ey İnananlar! Allah'a ve ahiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını sarfeden kimse gibi, sadakalarınızı başa kakma ve eza etmekle boşa çıkarmayın. Onun durumu, üzerinde toprak bulunan kayanın durumu gibidir, üzerine bol yağmur yağdığında onu cascavlak bırakır. Kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah inkar eden kimseleri doğru yola erdirmez"⁽¹⁰⁸⁾ denilmektedir. Kibirleşmek, "Onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da Allah'ın bildiğinde şüphe yoktur. O, büyüklük taslayanları sevmez"⁽¹⁰⁹⁾ ve "Yeryüzünde böbürlenerek yürüme, çünkü sen ne yeri delebilir ve ne de boyca dağlara ulaşabilirsin"⁽¹¹⁰⁾ âyetleriyle yasaklanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de âhlâk örneği bazı insanların davranışlarından da övgüyle bahsedilmektedir. "Onlar verdikleri sözleri yerine getirirler, fenalığı yaygın olan bir günden korkarlar. Onlar içleri çektiği halde, yiyeceği yoksulla, öksüze ve esire yedirirler"⁽¹¹¹⁾

Kur'ân'da Allah sıfatları ile ilgili âyetleri imânî konular adı altında incelemiştik. Burada da örnek olarak ahlâk kavramının yegane muhatabı insan ile alakalı âyetleri incelemeye çalışacağız. Kainattaki herşey gibi, insan da Allah tarafından yaratılmıştır. Allah insanoğlunun mutluluğu ve kurtuluşu için, herşeyi onun yararına sunmuş ve emrine vermiştir. Ancak, Allah kainatı insan için, insanı da kendine kul ve şükürde bulunması için yaratmıştır.⁽¹¹²⁾ Bu konuda Allah teâla,

99 Mâide, 5/64; Hûd, 11/85, 116; Ra'd, 13/25; vs.

100 Al-i İmrân, 3/180; Nisâ, 4/37; Tevbe, 9/34; Muhammed, 47/38; vs.

101 Bakara, 2/109; Nisâ, 4/54; Felâk, 113/5.

102 Nisâ, 4/107; Enfâl, 8/71.

103 Şuarâ, 26/181-183, "Ölçüyü tam yapın, eksiltenden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların hakkını azaltmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın".

104 Hucurat, 49/12; Hümeze, 104/1, "Diliyle çekiştirip alay eden kimsenin vay haline!"

105 Şûrâ, 42/40.

106 Zâriyât, 51/59; Ayrıca bkz. Bakara, 2/124, 258; Nisâ, 4/168, 169; Mâide, 5/45; Yusuf, 12/23; vs.

107 Nisâ, 4/38.

108 Bakara, 2/264.

109 Nahl, 16/23.

110 İsrâ, 17/37.

111 İnsan, 76/7-8.

112 Kemâl Atik, Kur'ân ve Çevre, Kayseri. 1992. s. 2-3.

“Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini Allah’ın, sizin emrinize vermiş ve size zâhir ve bâtın (dış ve iç; görülen, görülmeyen; bildiğiniz ve bilmediğiniz) nimetlerini bol bol verdiğini görmediniz mi? Yine de insanlardan kimi var ki; ne bilgisi, ne yol göstereni ve ne de aydınlatıcı bir kitâbı olmadan Allah hakkında tartışır durur”⁽¹¹³⁾ buyurmaktadır. Kur’ân kainattaki herşeyi emrine verdiği insana, “yeryüzünde düzeni sağlama” emir ve görevini vermiştir.⁽¹¹⁴⁾ Bu görev, insanın değerini ve yeryüzündeki fonksiyonunu ortaya koymaktadır. Ancak bu düzeni sağlamakla vazifeli insan, hiçbir zaman yalnız değildir. Biz Onu görmiyorsak da Allah bizi daima görüp gözetmektedir, bizimle beraberdir. Bu hususda insanın iliklerine kadar işleyecek bir belagatle; “Biz, insana şah damarından daha yakınız”⁽¹¹⁵⁾ ve bir başka âyette; “Biz, ona sizden daha yakınız, fakat siz görmezsiniz”⁽¹¹⁶⁾ buyurulması dikkat çekicidir. Bizlere gereken, bizim de her an O’nunla beraber olduğumuzun şuurunda olmaktır. İşlerimizde Allah’dan yardım dilemek, herşeyi O’ndan istemek ve O’na duada bulunmak Kur’ân’ın emrettiği bir husustur. “(Ey Muhammed) Kullarım sana Beni sorarlarsa, bilsinler ki Ben, şüphesiz onlara yakınım. Benden isteyenin, dua ettiğinde duasını kabul ederim. Artık onlar da davetimi kabul edip Bana inansınlar ki, doğru yolda yürüyenlerden olsunlar.”⁽¹¹⁷⁾

"İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan pek acelecidir."⁽¹¹⁸⁾ Bu âyet, insanın önemli bir psikolojik yönüne işaret etmektedir: Gerçekten biz insanlar, öfkelendiğimiz, sıkıldığımız ya da bir güçlkle karşılaştığımızda, öfkelendiğimiz için beddua eder; güçlüklerden sabır ve metânetle kurtulmak için çaba harcayacağımız yerde, acelecilik göstererek tezden kurtulmak isteriz. Bu olmayınca da, ümitsiz ve kötümser bir ruh hâleti içinde, "Allah'ım, canımı al da beni bu sıkıntıdan kurtar!" gibi sözlerle kendimiz için beddua edirik ki, bunlar doğru değildir.⁽¹¹⁹⁾

İçinde zerre kadar kadar şüphe bulunmayan ilâhî kitap, insanlara dünya ve âhiret mutluluğu için, uymaları gereken ilkeleri bildirir. İyi ve kötü davranışları gösterir; çünkü, âhiret günü, Allah’ın huzuruna çı-

113 Lokman, 31/20.

114 Bakara, 2/30.

115 Kaf, 50/16.

116 Vakıa, 56/85.

117 Bakara, 2/186.

118 İsrâ, 17/11.

119 Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli, Ali Özek ve Arkadaşları, Medine 1992, s. 282.

kıp dünyadaki davranışların hesabı verilecektir. Karşılığında da insan, ya mutluluğa kavuşacaktır yada cezaya çarptırılacaktır. "O gün insanlar, ayrı ayrı gruplar halinde (İlâhî divâna) çıkarlar ki, yaptıkları kendilerine gösterilsin. Artık kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Ve kim zerre ağırlığınca şer işlemişse onu görür. (İnsana ameli gösterilir, insan yaptığını görür)".⁽¹²⁰⁾ Dünyada mutluluğa erebilmek ahlâkî kurallara uygun olarak yaşamakla mümkündür. Ahlâkın en önemli müeyyidesi de yaptıklarının hesabını vereceği yer olan ahiret inancıdır.

C- Tarihi Konular

Kur'ân-ı Kerîm'de, geçmişte yaşamış milletler ile ilgili kıssalar da anlatılarak, onların yükseliş ve gerileyiş sebepleri belirtilmektedir. İnsanların ve geçmiş milletlerin, Allah'ın bildirdiği ölçüler içinde yaşadıkları zaman; yükseldikleri ve mutlu oldukları hikaye edilerek, O'nun çizdiği doğru yoldan uzaklaştıkları zaman, nasıl yok olup gittikleri dile getirilmektedir.⁽¹²¹⁾

Bunlardan bir kıssaya yer verelim: "Elçiler Lut'un ailesine gelince, Lut: "Doğrusu siz tanınmayan kimselersiniz" dedi. "Biz sana sadece şüphe edip durdukları azabı getirdik. Sana gerçeğe geldik. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz. Artık, geceleyin bir ara, aileni yola çıkar, sen de arkalarından git; hiç biriniz arkaya bakmasın; emrolduğunuz yere doğru yürüyün" dediler. Böylece Lut'a bunların sonlarının kesilmiş olarak sabahlıyacaklarını bildirdik. Şehir halkı, sevinerek geldiler. Lut: "Bunlar benim konuklarımdır, onlara karşı beni rüsvay etmeyin, Allah'tan korkun, beni utandırmayın" dedi. "Biz sana kimseyi misafir kabul etmeyi yasak etmemiş miydik?" dediler. Lut: "Alacaksanız, işte benim kızlarım" dedi. Senin hayatına and olsun ki, onlar sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı. Tanyeri ağarırken, çığlık onları yakalayiverdi. Memleketlerini alt üst ettik, üzerlerine sert taş yağdırdık. Bunda, görebilen insanlar için ibretler vardır. O şehrin kalıntıları işlek yollar üzerinde hala durmaktadır. Bunda inananlar için ibret vardır. Eykeliler de, şüphesiz zalim kimselerdi. Bunun için onlardan da öcaldık. Hâlâ her iki memleket de (Eyke ve Medyen) işlek bir yol üzerindedir"⁽¹²²⁾ buyrulurken insanların ibret almaları istenmektedir.

120 Zilzâl, 99/6-8.

121 Bkz. Bakara, 2/50; Ankebût, 29/36-37; A'râf, 73-79.

122 Hicr, 15/61-69.

Bunlardan ilk insan ve ilk peygamber olan Adem (a.s.),⁽¹²³⁾ Adem ile şeytan,⁽¹²⁴⁾ Adem'in iki oğlu⁽¹²⁵⁾, Adem'in yaratılışı,⁽¹²⁶⁾ Adem'in ilmi,⁽¹²⁷⁾ ve Adem'in tevbesi⁽¹²⁸⁾ gibi hususlardan bahsedilmektedir. İbrâhim (a.s.),⁽¹²⁹⁾ İbrahim ve babası,⁽¹³⁰⁾ İbrahim (a.s.) ve kavmi,⁽¹³¹⁾ İbrahim (a.s.) ve misafirleri,⁽¹³²⁾ İdris (a.s.),⁽¹³³⁾ İlyas (a.s.),⁽¹³⁴⁾ İshak (a.s.),⁽¹³⁵⁾ İsmail (a.s.),⁽¹³⁶⁾ Lût (a.s.),⁽¹³⁷⁾ Salih (a.s.),⁽¹³⁸⁾ Yahyâ (a.s.),⁽¹³⁹⁾ Yunus (a.s.),⁽¹⁴⁰⁾ Dâvud (a.s.),⁽¹⁴¹⁾ ve Dâvud'un demiri kullanması⁽¹⁴²⁾ gibi hususlardan bahsedilmektedir. Ancak geçmişteki bütün peygamberlerin kıssaları Kur'ân'da anlatılmamaktadır. Bununla ilgili olarak, "Peygamberlerden sonra, insanların Allah'a karşı bir hüccetleri olmaması için, gönderilen müjdecî ve uyarıcı peygamberlerden bir kısmını daha önce sana anlatmış, bir kısmını da anlatmamıştık"⁽¹⁴³⁾

Kur'ân'da bazı milletlerden de bahsedilir, "Bunlar mı daha üstün yoksa Tübbâ'⁽¹⁴⁴⁾ milleti ve onlardan öncekiler mi? Onları yok etmişizdir, çünkü onlar suçlu idiler."⁽¹⁴⁵⁾ Mâzide gerçekleşmiş olayları bildirerek, ders almaları için, insanları o zamanda yaşatmayı gâye edinen kıssalar; hacim itibarıyla, Kur'ân'ın taktîben yarısını teşkil ederler.

123 Bakara, 2/31, 33, 37; Nisâ, 4/116, 120; Enâm, 6/2; Hicr, 15/26; vs.

124 Bakara, 2/34, 36; A'râf, 7/19, 24; İsrâ, 17/61, 62; vs.

125 Mâide, 5/27-31.

126 Bakara, 2/30; Al-i İmrân, 3/59; Rahmân, 55/15; vs.

127 Bakara, 2/27.

128 Bakara, 2/37.

129 Bakara, 2/124, 127, 130, 132, 133, 135, 136, 140, 258, 260; Al-i İmrân, 3/33; 65, 68, 84, 95, 97; En'âm, 6/74, 75, 83; vs.

130 En'âm, 6/74; Meryem, 19/41, 50.

131 Tevbe, 9/70; Enbiyâ, 21/51, 73; Hac, 22/43; vs.

132 Zâriyat, 51/24, 37.

133 Meryem, 19/56, 57; Enbiyâ, 2/85.

134 En'âm, 6/85; Saffâf, 37/123, 130, 132.

135 Bakara, 2/133, 136, 140; Al-i İmrân, 3/84; Hûd, 11/71; vs.

136 Bakara, 2/125, 127, 133, 136, 140; Al-i İmrân, 3/84; Nisâ, 4/163; İbrâhim, 14/39; vs.

137 En'âm, 6/86; A'râf, 7/80, 84; Neml, 27/54, 66; vs.

138 A'râf, 7/73, 79; Tevbe, 9/70; Şuarâ, 26/141, 159; vs.

139 Al-i İmrân, 3/39; En'âm, 6/85; Meryem, 19/7, 12, 15.

140 Nisâ, 4/163; En'âm, 6/86; Sâffat, 37/139, 148.

141 Bakara, 2/251; Nisâ, 4/163; Mâide, 5/78; Sâd, 38/17, 26, 30; vs.

142 Ahzâb, 33/10, 11.

143 Nisâ, 4/164-165.

144 Tübbâ': Yemen hükümdarlarının ünvanıdır. Peygamberimizden rivayet edildiğine göre bu hükümdar iyi bir insanmış, fakat kavmi yoldan çıkmış. Bkz. Süleyman Ateş, Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli, Ankara, 1983, s.496.

145 Duhân, 44/37.

Kıssa, Kur'ân'ın esas gâyesi olan Allah'ı ve âhireti tanıtma ve adâleti tahakkuk ettirme vasıtalarından biridir.⁽¹⁴⁶⁾ Yüce Rabbimiz, bizim daima “doğru” olmamızı ister. İnsanlara, kendi istediği doğru yolu göstermek üzere her zaman peygamberler göndermiştir. Kur'an-ı Kerim, her kavme gönderilen peygamberlerin doğruluğunu ve onlara uymanın faydalarını; karşı çıkmanın da kötü sonuçlarını anlatır. Onların hayatları hakkında da gerçek bilgiyi verir. Onlar hakkındaki gerçek bilgiyi vermesi, peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.v)'in, bütün insanlara uyarıcı ve örnek olarak gönderildiği hakikatine geçişte, âdetâ bir köprü vazifesi görmektedir. Bu hususta Hatemü'l-Enbiya ile alakalı iki âyeti zikretmeektle yetineceğiz. İşte onun bütün insanlığa gönderildiği hususundaki ilâhi beyan; “Ey Muhammed! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”⁽¹⁴⁷⁾ Bu rasûlün sıradan bir kimse olmadığını açıklamak üzere de; “Muhammed, içinizden herhangi bir adamın babası değil, o Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur”⁽¹⁴⁸⁾ buyrulmaktadır.

D- İlmî Konular

Gökler ve yer, yaratılış, ilim, akıl, tefekkür, araştırma ve ibret alma ile ilgili âyetler bu başlık altında değerlendirilebilir.

İlâhî kitabımız Kur'ân-ı Kerim insanları, insanlık için gerekli her türlü bilim üzerinde durmaya, düşünmeye yöneltir. Olayların, maddenin, tabiatın, kısaca kainatın gerçeğini aramamızı ve sırlarını çözmeye çalışmamızı ister. Bu hususda “Bu insanlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yerin nasıl yaratıldığına bakmazlar mı?”⁽¹⁴⁹⁾ buyrulurken ilmî araştırmanın gerekliliğine dikkatimiz çekilmiştir. Kur'an'da, insan için gerekli, her türlü ilmin verilerine götüren temel gerçekleri bulmak mümkündür. Ancak bugün bildiğimiz ilimleri Kur'an'da bütünüyle aramak son derece yanlış ve yersiz olur; çünkü o, bir fizik, kimya, tarih kitabı veya benzeri bir kitap değildir.

İlim ve tekniğin ilerlemesiyle, Kur'an-ı Kerim'in emir ve nehiylerindeki hikmetleri, daha iyi ortaya çıkmaktadır. Ancak bu hikmetleri,

146 Bkz. Suat Yıldırım, Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş, s.105.

147 Enbiya, 21/107.

148 Ahzâb, 33/40.

149 Gâşiye, 88/20.

anlayıp değerlendirebilecek ön bilgi ve idrâke sahip olmak gerekir. Bunun için Kur'ân, aklı çalıştırmayı ister. Kesin delile tabî olmayı şart kılar. Emir ve hükümlerinin sebeplerini, devamlı sûrette gösterir. Eşyanın hakikatine ulaşmanın en önemli yolu olan tefekkür ve tedebbür, Kur'ân'ın bizlere en önemli emirlerindedir. Eşyanın hakikatine ulaşmak, onların yaratılış sebep ve hikmetlerini idrâk etmek de insanı yaratıcısına, hakiki ma'bud olan Allah'a götürür.⁽¹⁵⁰⁾ Bu da, Kur'ân'ın en önemli hedefidir.

Bilindiği gibi din, gerçek anlamıyla ilme dayanır. İnanmanın en önemli şartı bilmektir. Bilmeyen ve öğrenmeyenlerin inanması, oldukça zordur. Kendilerini bilgili ve kültürlü sanan kimseler samimî olarak inanmıyorsa, bilgilerini kontrol etmeli, önemli konuları mutlaka araştırmalıdır. İnanmak, inanarak yaşamak, inancını ilim ve bilgiyle yoğurmak, mutlulukların en güzeli ve tatlısıdır. İlâhî vahiy Kur'ân-ı Kerîm, bu konuda en büyük destektir.⁽¹⁵¹⁾ Canlı mucize Kur'ân-ı Kerîm, yüce Allah'ın kudretini varlıklar üzerinde gösterdiği için; insanın dikkatini, yaratılışla ilgili gerçeklere çeker ve diğer mevzularda olduğu gibi, bu konuda da insanları bilgilendirmeyi amaçlar. Ancak Kur'ân'ın kendine mahsus bir yapısı ve bilgilendirme biçimi vardır.⁽¹⁵²⁾ Aynı zamanda o, kendisinden çözüm üretilen bir bilgi kaynağıdır. Kur'ân, insana kendisini ve ilişkide bulunduğu varlıkları tanıtmayı gaye edinmiştir. Bir başka yaklaşımla ondaki bilgiler, gayb ve varlık âlemine ait olmak üzere iki kısımda da ele alınabilir. Ancak, her halükârda Kur'ân'ın bütünlüğünü yakalamaya çalışmalıdır.⁽¹⁵³⁾ Bu bütünlüğü yakalayamayanlar, İslâm'ı anlamakta güçlük çekerler ve Kur'ân'ı yorumlamakta hata yaparlar. Kur'ân'ın, verdiği bilgilerin anlaşılması ve hayata aktarılabilmesi için, insanın okuması, düşünmesi ve belli kavramlara sahip olması gerekmektedir.⁽¹⁵⁴⁾

Kur'ân'ın ilâhî kaynaklı olması, beşer düşüncesini dışladığı ve ona yer vermediği anlamına gelmez ve o müsbet ilimlere karşı bir kitap değildir. Aksine pek çok vesile ile, ilme teşvik eder. Ama bu, Kur'ân'ı yeni bilgilere uydurma şeklinde değil, yeni bilgileri, O'nun

150 M. Zeki Duman, Kur'ân-ı Kerim ve Tıbbâ Göre İnsanın Yaratılışı ve Tüp Bebek Hadisesi, İzmir, 1991, s.1.

151 Bkz. Sâkıp Yıldız, Kur'ân Işığında Yaratılış Konuları, Ankara, 1992, s.7.

152 Celâl Kırca, Kur'ân'a Yönelişler, s.9.

153 Kırca, Kur'ân'a Yönelişler, s. XIII.

154 Kırca, Kur'ân'a Yönelişler, s.III.

ışığında değerlendirmekle olmalıdır. Çünkü, Kur'ân yorumunun kendine has bir usûlü ve dayandığı önemli temelleri vardır. Bu, tefsir tarihi incelendiğinde rahatlıkla görülebilir.⁽¹⁵⁵⁾

Kur'ân'ın muhtevası, kendine ait özel uslubundan dolayı; okumasını, ibret almasını ve Kur'ân ilmini bilenler için, geniş bir yorumlama imkânına açıktır. Aynı zamanda insanoğlunun müsbet çaba ve gayretlerini engelleyici hükümleri de muhtevî değildir. Bu içeriği ile Kur'ân-ı Kerîm, insanoğlunun hem kendi özü, hem de kendini kuşatan çevrenin mâhiyeti hakkında bilgilendirerek, insanı bölünmüşlükten kurtarıp birliğe/tevhid'e yönelten bir metne sahiptir.⁽¹⁵⁶⁾

Kur'ân-ı Kerîm, “yaş ve kuru ne varsa hepsinin apaçık bir kitapta bulunduğunu”⁽¹⁵⁷⁾ ifade etmekte ve “O'nda hiç bir şeyin ihmal edilmediğini”⁽¹⁵⁸⁾ beyan ederek “her şeyin O'nda açıklandığını”⁽¹⁵⁹⁾ belirtmektedir. Bu âyetler Cenab-ı Hakk'ın ilminin yüceliğini ifade etmektedir. Bu bilgilere Kur'ân'da işaret edilmiş, anlaşılıp ortaya çıkarılması için de, insanlar teşvik edilmiştir. Göklerde ve yerde insan ilminin keşf edip insanlığın istifadesine sunamadığı nice hazineler vardır ki Allah bunları bilir, zamanı geldiğinde, dilediğini gayret eden insanların vasıtasıyla insanlığın istifadesine sunar. Ayetlerin işaret ettiği hususlar dikkate alınacak olursa, bir bakıma, bütün ilimlerin, O'nda mevcut olduğu görülür. Fakat, insanların onu anlamaya yönelik çalışmalarında eksiklik vardır. Nasıl ki, bir çekirdeğin ve tohumun içinde, bitkinin bütün özellikleri bulunuyorsa, Kur'ân'da da bütün ilimlerin nüvesi, özü vardır. Fakat, kevnî ilimlerin, yani hendese, fizik, kimya, matematik ve benzeri ilimler, sanatlar, kültürle ilgili ilimler, icad olunmuş ve icad olunacak fenler, heyet, iktisad, sosyal, tabiat, biyoloji ilimlerinin Kur'ân ilimlerinden sayılması mecazîdir. Çünkü Kur'an hendesinin herhangi bir görüşünü isbat etmek için gelmemiştir. Fizik kanunlarından birisinin tesbiti için de gelmiş değildir. Hendese ilmi de, Kur'an'a hizmet etsin, âyetleri açıklasın, sırlarını beyan etsin diye tedvin edilmemiştir. Her ne kadar Kur'an-ı Kerîm müslümanları kainat ilimlerini öğrenmeye, o ilimlerde mahir olmaya ve ihtiyaç zamanında

155 Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, s. 8, 13.

156 J. J. G. Jansen, *Kur'ân'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, çev: Halilrahmân Açar, Ankara, 1993, s. XIX.

157 *En'âm*, 6/59.

158 *En'âm*, 6/38.

159 *İsrâ*, 17/12.

onları beşeriyetin lehinde kullanmaya davet etmiş ise de, esasında bu ilimlerin açıklayıcısı olan bir kitab değildir. Kur'an'ın tek hedefi; beşeriyeti hidâyete ulaştırmak, Allah'ın birliğine inandırmak, peygamberler silsilesine, kadere, haşre inandırmak ve dünyalarını güzelce, insanca, insanın tabiatına aykırı olmayacak şekilde idare etmeye onları davet etmektir. Hulasa: Kur'an-ı Kerîm'in öğrenilmesi için insanı teşvik ettiği ilimler ile, bilfiil delalet ettiği, meselelerini gösterdiği ve hükümlerini irşad ettiği ilim arasında fark vardır. Birincisi; Kur'an'ın teşvik ettiği ilimlerdir, meseleleriyle, hükümleriyle Kur'an'a hizmet eder, Kur'an ilimlerinden sayılmaz. İkincisi; Kur'an'ın içeriği olan bizzat Kur'an ilmidir.⁽¹⁶⁰⁾ Önemli olan, onu kavramaya çalışmak ve Allah kelâmı Kur'ân'ın, insan sözüyle bir tutulamayacağını anlamaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de kainat ile ilgili konulara yer verilmiş, bilhassa kainatın yaratılışına dikkat çekilmiştir. Bu konu ile ilgili âyetlerde, her çağın anlayışına hitabedecek şekilde bir üslup kullanılmıştır.⁽¹⁶¹⁾ Kur'ân-ı Kerîm kâinatın yaratılışıyla ilgili şu âyetlerde bilgi vermektedir. "İnkâr edenler, göklerle yer bitişik halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?"⁽¹⁶²⁾ "Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. (Bunları yaratırken) Arş'ı su üzerinde idi (kâinatta sudan başka bir şey yoktu)."⁽¹⁶³⁾ "Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi, ona ve arza: 'İsteyerek veya istemeyerek (varlığa) gelin' dedi, 'İsteyerek geldik.' dediler."⁽¹⁶⁴⁾

İnsanın yaratılışındaki hikmetlere dikkat çeken şu âyetler; sosyolojik ve psikolojik birçok meseleleri inceleyip araştırmamızı öğütlemektedir. "De ki: "Kur'ân Allah katından gelmiş olup da siz de onu inkar etmişseniz, söyleyin bana, derin bir çıkmazda bulunan kimseden daha sapık kim vardır?" Onun hak olduğu meydana çıkıncaya kadar varlığımızın belgelerini onlara hem dış dünyada ve hem de kendi içlerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi? Dikkat edin; onlar Rablerine kavuşmaktan şüphededirler; dikkat edin; Allah şüphesiz her şeyi bilgisiyle kuşatandır."⁽¹⁶⁵⁾ Buradaki "varlığımızın

160 Bkz. Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, İstanbul, trs., c.1, s.8.; M. Çetin, *Kur'ân-ı Kerim'i Anlamak*, s.55.

161 Celal Kırcı, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler*, İstanbul 1982, s.130.

162 *Enbiya*, 21/30.

163 *Hûd*, 11/7.

164 *Fussilet*, 41/11.

165 *Fussilet*, 41/52-54

belgelerini onlara hem dış dünyada ve hem de kendi içlerinde göstereceğiz" ifadesi üzerinde derinlemesine bir incelemeyle birçok hakikat ortaya koyulabilir.

Akıl ili ilgili âyetleri inceleyecek olursak; "Size inancıklarını umuyor musunuz? Oysa onlardan bir takımı Allah'ın sözünü işitiyor, ona akılları yattıktan sonra, bile bile onu tahrif ediyorlardı"⁽¹⁶⁶⁾ Burada bazı kimselerin anlayıp akılı yattıktan sonra, bile bile Allah'ın âyetlerini tahrif etmeye kalkmalarından bahsedilmesi dikkat çekicidir. Ayrıca "Allah katında, yeryüzündeki canlıların en kötüsü gerçeği akletmeyen sağırlar ve dilsizlerdir"⁽¹⁶⁷⁾ buyurulması akılı kullanmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

E- İbâdet ve Muâmelât İle İlgili Konular

Kur'ân-ı Kerîm'de, dinin esasları belirtilmiş ve inanç mevzûunda tafsîlatlı, ibâdet ve hukuk mevzûunda ise, icmalî açıklamalara yer verilmiştir. O, emânetleri yüklenen insana, bedenî ve rûhî olgunluğun zirvesine çıkaracak yolları öğretirken; âilesi, akrabaları, evlenme-boşanma, vasiyet etme, miras alma, kadın-erkek münasebetleri ve sorumlulukları, yiyecek ve içeceğinde helâl-haram olanları, nefisini ve birlikte yaşadığı insanların can ve mal güvenliğini sağlama yollarını, bedenî ve mâlî ibâdetlerde uygulanacak temel prensipleri de belirtmiş ve tesbit etmiştir. Kur'ân'ın önemli hedeflerinden olan imân ve ahlâk, ruhun temizlenmesine vesiledir. Bunlar sebebiyle meydana gelen iyi huyların amellerimizle takviye edilmesi gerekmektedir. Çünkü iyi işlerle kuvvetlendirilmeyen itikad ve ahlâk gittikçe zayıflar ve sonunda yok olabilir. İşte Kur'ân'ın mesajları, insanları gerek kendi nefisleriyle, gerek birbirleriyle, gerek Allah ile barış içinde bulundurmak, yani onları maddeten ve manen mutlu edecek davranışlara sevk etmeye yöneliktir.⁽¹⁶⁸⁾

Bütün bu nimetlere karşılık, insanın kendini Yaratan'a şükür ve kulluk görevini yerine getirmesi gerekmez mi? Elbette ki gerekir. İşte kutsal kitabımız, inanan kişinin şükrünü nasıl yerine getireceğini, Al-

166 Bakara, 2/75.

167 Enfâl, 8/22; Akıl ile ilgili olarak ayrıca bkz. Bakara, 2/44, 73, 170, 269; Al-i İmrân, 3/65, 100, 118; Mülk, 67/10.

168 Bkz. Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1988, c.1, s. 48; Sakıp Yıldız, *Molla Gürânî ve Tefsiri*, İstanbul, trs., s.302.

lah'a nasıl kulluk edeceğini, İslâm'ın şartları dediğimiz ilkeleri ile bildirir. İbâdetler de haliyle bunun içindedir.

Sonsuz mucize Kur'ân'da, birçok konulara değinilmiştir. Ancak onun bir bakıma özünü teşkil eden âyetler, müslümanın hayatına yön veren ahkâm âyetleridir. İslâm denilince ilk aklımıza gelen, namaz, oruç, hac ve zekât gibi önemli ibâdetler; üzerinde çalıştığımız fikhî tefsirin konusu olan ahkâm âyetleriyle ilgilidir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in "tebyin" vazifesi daha ziyade bu âyetlerde kendisini göstermiştir. Sahabe, tabi'in ve tebeu't-tabi'in'den bize gelen tefsirlerin çoğunluğunu da bu konulardaki haberler oluşturmaktadır. Ahkâm âyetleri, ihtiva ettikleri hükümler bakımından ibâdat, muâmelat ve ukubat gruplarına ayrılabilirler. Amelî yönden ele alınacak olursa, yani günlük hayata uygulanması yönünden ahkâm âyetlerinin Kur'ân'daki yeri tartışmasız bir önem arz etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, kulların dünya ve ahiretteki maslahatlarına taalluk eden fikhî hükümleri şâmil olarak nâzil olmuştur. Belki de bu husus, Kur'ân'ın ana hedeflerinin başında yer almaktadır.⁽¹⁶⁹⁾ Bunlar insandan sâdır olan davranış, söz, akıtlar ve tasarruflarla ilgili konular ve hükümlerdir ki, ibâdet ve muamelat hükümleri olarak iki kısımdır. İbâdet Allah ile kul arası ilişkileri düzenler. Muamelat ise kullar arası ilişkileri düzenlemektedir. Kullar arası ilişkiler; kulun kulla muamelesi olabileceği gibi, kulun devlet ile veya devletlerarası ilişkiler de olabilmektedir. Bu yaklaşımda ukubât kısmı muamelâtın bir alt birimi olarak değerlendirilecektir.

1) İbâdetler İle İlgili Ayetler

İbâdet, Allah'ın sevdiği, razı olduğu; zahirî ve batınî bütün amelleri ve sözleri içine alan bir deyimdir. İnsanın Rabbi ile alakasını tanzim eden namaz, oruç, zekât, hac, adak, yemin gibi ibâdetlerle ilgili hükümleri düzenliyen âyetlerin sayısı, 140 kadardır. Ancak bu konular mücmel olarak bildirilmiş, keyfiyet ve miktarlarının tafsilatı verilmemiş, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadisleri ve fiilleri ile tafsilatları belirtilmiştir.⁽¹⁷⁰⁾

169 Bkz. Bakara, 2/97, 159; Maide, 5/46; Feth, 48/28; Celâl Kırcı, Kur'ân-ı Kerîm ve Modern İlimler, s.44.

170 Mustafa Ahmed ez-Zerka, Çağdaş Yaklaşımla İslâm Hukuku, ter: Servet Armağan, İstanbul, 1993, c.1, s.57-58.

2) Muamelât İle İlgili Ayetler

İbâdetlerin dışında kalan ve ferdin fertle, ferdin cemiyet ile yahut cemiyetin cemiyetle olan ilişkilerini düzenleme amacı taşıdığı akitler, tasarruflar, cezalarla ilgili hükümlerdir ki, bu konulardaki âyetlerin adedi 228 kadardır ve aşağıdaki gibi yedi kısımda mütâlaa olunur.

a) Ahvâl-i şahsiyye (kişilik hakları) ile ilgili hükümler; Bunlar, Aile Hukuku adıyla isimlendirilir. Nikah, boşanma, neseb (babalık) evlatlık, velâyet ve benzeri mevzuları ele alır. Ailenin kuvvetli temellere dayanması ve aile fertlerinin hakları ile vazifelerinin neler olduğunu açıklar. Bu hükümlere dair takriben 70 Kur'ân âyeti mevcuttur.

b) Medenî muâmelelerle ilgili hükümler; Alış-veriş, kira rehin, kefâlet, ortaklık, borçlanma ve taahhüt gibi fertlerin mâlî muamelelerine dair olan hükümlerdir. Bundan maksat kişilerin birbirleriyle ilgili malî işlerini düzenlemek, hak sahibinin hakkını korumak, borçlu olanı da himaye etmek ve eksiksiz olarak borcunu ödeme yükümlülüğü altına sokmaktır. Bunlar, Medenî Hukuk (ve Borçlar Hukuku) çerçevesine girerler ve takriben bunlara müteallık 70 Kur'ân âyeti vardır.

c) Cezâî hükümler: Bu hükümler insanın işlediği suçlar ve bu suçlara karşılık hakettiği cezaları açıklamaktadır. Bu hükümlerle insan hayatının, malının, ırz ve namusunun, değerinin, hak ve görevlerinin korunması, haksızlığa uğrayan kişinin suçlu ile ve toplumla olan ilişkilerinin belirlenmesi amacı güdülmektedir ve bunlara dair 30 civarında âyet vardır.

d) Yargı ve icra ile ilgili hükümler: Bu hükümler kaza (yargı-hakimin hükmetmesi), şahidlik, yemin, ikrar, delil vb. isbat vasıtaları ile ilgili hükümlerdir. Bunlar, insanlar arasında adaletin tahakkuku için muhakeme ve icraatların tanzim maksadına matuf hükümlerdir. Bunlar bugün Muhakeme Usûlleri, Murâfa'at Hukuku veya Usul Hukuku olarak isimlendirilmektedir ve bunlara dair 13 kadar âyet mevcuttur.

e) Anayasa ile ilgili hükümler: İdare nizâmı, idare edenle idare edilenlerin alaka dereceleriyle, bunların hak ve vazifelerine müteallık hükümlerdir. Bu hükümler bizzat hakim olan sistem ve metodlarıyla, devletle, devlet reisinin hak ve görevleriyle ilgilidir. Bununla idareci

ile idare edilen arasındaki ilişkiler belirlenmekte fert ve toplumların hakları tesbit edilerek idarecilerin tahakkümü önlenmektedir. Bu hususlara dair 10 kadar âyet vardır.

f) Devletlerarası hükümler: Bunlar İslâm Devleti'nin diğer devletlerle olan muâmeleleri ile harp ve barış hallerindeki münasebet tarzlarının hukukî neticelerine, müste'minlerin (yabancı devlet vatandaşı) İslâm Devleti ile alakalarına dair hükümlerdir. Bu hükümlerin bir kısmı Devletler Hususi Hukuku ve bir kısmı da Devletler Umumi Hukuku çerçevesine girer. Bunlara dair Kur'an'da 25 kadar âyet vardır.

g) İktisâdî ve mâlî hükümler: Bu hükümler, kişilerin malî sistem içindeki malî hak ve yükümlülükleri, devletin hak ve görevleri, devlet hazinesinin gelir ve harcamaları ile ilgilidir. Kur'an'da bunlardan bahseden 10 kadar âyet vardır.⁽¹⁷¹⁾

Görüldüğü gibi 368 sayısını bulan âyetler, bugün kullandığımız modern hukukun bütün dalları ile ilgili hükümler getirmiştir.⁽¹⁷²⁾ Tabii ki, bu hükümler Kur'an-ı Kerim'de, bir hukuk kitabında olduğu gibi, mücerred değildir. Kur'an'ın bu hükümleri beyan etmesi ya tafsilidir, yahut icmalîdir.⁽¹⁷³⁾

Tafsilî Beyan: Kur'an-ı Kerim'de ibâdetler, şahsî haller, miras gibi konuların cüz'î noktalarına varıncaya kadar açıklanmasıdır. Bunun açıklamanın hikmeti, bu hususların teabbüdî ve şeriatten gelen hükme bağıllık manası taşımasındadır. Akıl ile, bunların hikmetinin tam olarak anlaşılması güçtür. İbâdet ve benzeri hususlarda akıl ile hüküm vermek mümkün değildir. Çünkü, bu konulardaki bilginin kaynağı akıl değil vahiydir. Bu konulardaki hükümler, zaman ve çevrenin değişmesi ile değişmez. Bu yüzden bu tür hükümlerin, bizzat Kur'an ile bildirilmesi cihetine gidilmiştir ki, bunların toplam ahkâm oranı, % 28'dir.⁽¹⁷⁴⁾

171 Bu tasnif için bakınız: Abdulvehhab Hallaf, *İlmü Usûlî'l-Fıkh*, Daru'l-Kuveytiyye, 1968/1388, s.32-33; Muhammed el-Hudari, *Tarihu't-Teşri'l-İslâmî*, Mısır, 1964, s.33-34; Vehbe Zuhaylî, *Fert ve Topluma Kur'an'ın Mesajı*, ter:Halil İbrahim Kulay, İstanbul, 1995, s.41-43; Abdülkerim Zeydan, *Fıkh Usulü*, ter:Ruhi Özcan, İstanbul, 1993, s.148-149; Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, c.1, s.20; Mehmet Erdoğan, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İstanbul, 1990, s.40-41; Benzeri bir tasnif için; M. Ebu Zehra, *Usulü'l-Fıkh, Daru't-Teblig*, İstanbul, tarihsiz (ofset), s.93-105.

172 Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, c.II, s.46-47; C. Kırca, *Kur'an'a Yönelişler*, s. 61; Abdülkerim Zeydan, a.g.e., s.149; Bedreddin Çetiner, "Ahkâmü'l-Kur'an" md., TDV. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988, c.1, s.551.

173 Bkz. Zerkeşi, *el-Burhân*, c.2, s.4-5.

174. Zerka, *Çağdaş Yaklaşımla İslâm Hukuku*, c.1, s.58; M. Erdoğan, *Ahkâmın Değişmesi*, s.41.

İcmalî Beyan: Kur'ân-ı Kerîm'de, bazen cüz'î ve tafsilatlı noktalara girilmekle beraber umumî kaideler ve esas prensiplerle yapılan genel mahiyetteki açıklamalardır. "Kur'ân, esnekliği temin sadedinde olmak üzere belli bir konuya mahsus olmayan, bütün hukuku kapsayan ve nasların anlaşılması, yorumlanması, uygulanması, yeni ictihâdlara ulaşılması gibi durumlarda elde kriter olarak kullanılacak; hata ihtimalini en aza indirebilecek kıskaslar mahiyetinde olan genel teşrî prensipler, küllî kaideler vaz' etmiştir. Bunlar 'Eşyada asıl olan ibâhadır'⁽¹⁷⁵⁾, şûrâ prensibi,⁽¹⁷⁶⁾ adaletin ikamesi,⁽¹⁷⁷⁾ suç-ceza dengesi,⁽¹⁷⁸⁾ haksız kazancın haramlığı,⁽¹⁷⁹⁾ hayırda yardımlaşma,⁽¹⁸⁰⁾ sözleşmelere riâyet,⁽¹⁸¹⁾ güçlüğü kaldırılması,⁽¹⁸²⁾ zaruret haram olan şeyleri mübâh kılması,⁽¹⁸³⁾... gibi prensiplerdir."⁽¹⁸⁴⁾ Bunların hikmeti ise, ümmetin menfaatleri ve ihtiyaçlarının gerçekleştirilmesi, gelişmenin ve ihtiyaçların gözönünde tutulması, zaman, bölge ve çevre şartlarına uygun olarak tesbitler yapmaları için; bu konuların teferruat ve tafsilatının İslâm ümmetinin âlimlerine bırakılmış olmasıdır.⁽¹⁸⁵⁾

175 Bakara, 2/229; Nahl, 16/14; Hac, 22/65; Lokman, 31/20.

176 Al-i İmran, 3/159; Şûrâ, 42/38.

177 Şûrâ, 42/15; Mâide, 5/8; En'âm, 6/152.

178 Yûnus, 10/27; Şûrâ, 42/40.

179 Bakara, 2/188; Al-i İmrân, 3/130; Nisâ, 4/2, 29.

180 Mâide, 5/2.

181 Mâide, 5/1.

182 Mâide, 5/6; Hac, 22/78; Nûr, 24/61; Ahzâb, 33/37; Feth, 48/17.

183 Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En'âm, 6/145; Nahl, 16/115.

184 Zerka, a.g.e., c.1, s.58; M. Erdoğan, Ahkâmın Değişmesi, s.41-42.

185 Bkz. A. Hallaf, İlmü Usûli'l-Fikh, s.33-34; V. Zuhaylî, Fert ve Topluma Kur'ân'ın Mesajı, s.43-44; Abdulkerim Zeydan, Fıkıh Usulü, s.149-151.

SONUÇ

Allah'ın hakkında "Biz o kitapda hiçbir şeyi eksik bırakmadık"⁽¹⁸⁶⁾ buyurduğu Kur'ân-ı Kerîm'de, insanlığın ihtiyaç duyacağı her türlü bilgiye ilke ve prensibler halinde yer verilmiştir. Ondaki bilgiler kendisine mahsus bir şekilde olup, herhangi bir ilim kitabındaki gibi sistematik değildir. Çünkü Kur'ân'ın hedefi, insanlığı hidayete erdirmektir. Bundan dolayı bu bilgilere, ibret alınması için çeşitli sebeplerle sadece işaret edilmiştir.

Makalemizde Kur'ân-ı Kerîm'deki konular; itikadî, ahlâkî, tarihî, ilmî ve amelî konular olarak ele alınmıştır. Kur'ân'ın üzerinde durduğu en önemli ve öncelikli konu, itikad meselesidir. O, bir tek olan Allah'ın Rabbliğinin kabul edilmesini mihver kabul etmektedir. Meleklerle, kitaplara, rasullere, ahiret gününe, kader ve kazaya inanılmasını da buna bağlı olarak ele almaktadır. Tabî ki bu hususlar, Kur'ân-ı Kerîm'de bir ilmihal kitabında olduğu gibi sıralanmış değildir. İman esasları, Kur'ân'ın bütünlüğü göz önünde bulundurularak tesbit edilmiştir.

Ahlâkî konular başlığı altında; insanın sahip olması gerekli olan adalet, doğruluk, cömertlik, iffet, vb. faziletli vasıflarla terketmesi gerekli olan zulüm, bozgunculuk, hased, hıyanet, yalancılık, cimrilik, fuhş vb. gibi düşük vasıflar değerlendirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, dünya ve ahiret mutluluğuna ahlâkî bir hayat yaşamakla erişilebileceğini insanlığa açıklamaktadır.

Tarihî konular kısmında; Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilen geçmiş milletlerle ilgili kıssalara işaret edilmiştir. İnsanlığa ibret için Kur'ân-ı Kerîm, geçmiş milletlerin yükseliş ve gerileyiş sebeplerinden bahsetmektedir. Bu konuda bilhassa geçmiş milletlerin helâk sebeplerine yer verilerek insanlık uyarılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'deki arz, semavât, yaratılış, ilim, akıl, tefekkür ve araştırmaya teşvik edici âyetlerin işaret ettikleri hususlar ilmî konular başlığı altında incelenmiştir. Müsbet ilimler açısından Kur'ân'a yönelindiğinde onun pekçok konuya ışık tuttuğu görülmektedir.

Yüce kitabımızın emrettiği amelî konular, ibadet ve muamelât ile ilgili konular olarak ele alınmıştır. Çünkü genel bir kavram olan amel kelimesi dinî açıdan ele alındığında ibadet ve muamelât olarak anlaşılmaktadır. Namaz, oruç, zekat ve hac gibi konular ibadetler ola-

rak incelenirken, nikah, talak, miras taksimi gibi konular da muamelât olarak ele alınmıştır. Kısas, celde, sürgün gibi ukubât ile ilgili konular da muamelât başlığı altında incelenmiştir.

Görüldüğü gibi bu kapsamlı başlıklar altında Kur'ân-ı Kerîm'deki konuları incelemek mümkündür. Ancak takdir edileceği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'deki bütün hususlar bu konulardan ibaret demek değildir. Yerine göre ondaki bir ayet dahi birçok konuya aynı anda ışık tutmaktadır. O'nun muhtava ve konularını böyle sınırlı bir makaleyle tanıtmak birhayli güçtür. Zira Cenab-ı Hakk kelamının zenginliğini; "De ki: 'Rabb'imın sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden önce deniz tükenir.' Yardım için bir o kadarını getirsek yine yetmez"⁽¹⁸⁷⁾ âyetiyle haber vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Albayrak, Hâlis, **Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine (Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri)**, İstanbul, 1993.
- Arslan, Ali, **Büyük Kur'an Tefsiri**, İstanbul, trs., c.1.
- Ateş, Süleyman, **Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli**, Ankara, 1983.
- _____, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul, 1988.
- Atik, Kemâl, **Kur'ân ve Çevre**, Kayseri, 1992.
- Cerrahoğlu, İsmail, **Tefsir Tarihi**, Ankara, 1988, (c1-2).
- Çetin, Mustafa, "**Hız. Peygamber'e Nâzil Olan Kur'ân-ı Kerîm'i Anlamak**", Diyanet Dergisi, Temmuz, 1992.
- Coşkun, Ahmet, **İlim ve İslâmın Işığında AIDS**, İstanbul, 1993.
- Draz, Muhammed Abdullah, **En Mühim Mesaj Kur'ân**, ter: Suat Yıldırım, İzmir, 1994.
- Duman, M. Zeki, **Kur'ân-ı Kerim ve Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı ve Tüp Bebek Hadisesi**, İzmir, 1991.
- Ebu Zehra, Muhammed, **İslam Hukuk Metodolojisi**, çev: Abdulkadir Şener, Ankara, 1979.

- _____, **Usulü'l-Fıkh, Daru't-Tebliğ, İstanbul, tarihsiz (ofset).**
- Erdoğan, Mehmet, **İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, İstanbul, 1990.**
- Fazlur Rahman, **Ana Konularıyla Kur'ân, çev: Alpaslan Açıkgenç, Ankara, 1993.**
- Hallâf, Abdulvahhâb, **İlmu Usulü'l-Fıkh, Daru'l-Kuveytiyye, 1388/1968 ; İslam Hukuk Felsefesi, ter: Hüseyin Atay, Ankara 1973.**
- Hamidullah, Muhammed, **Kur'an-ı Kerim Tarihi, ter: Mehmet Said Mutlu, Ankara, 1991.**
- Hudarî, Muhammed, **Tarihu't-Teşri'ül-İslâmî, Mısır, 1964.**
- _____, **Târîhu't-Turâsî'l-İslâmî, Kahire, 1960.**
- Jansen, J. J. G., **Kur'ân'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar, çev: Halilrahmân Açar, Ankara, 1993.**
- Keskiöğlü, Osman, **Kur'an Tarihi ve Kur'an Hakkında Ansiklopedik Bilgiler, İstanbul, 1993.**
- Kırca, Celâl, **Kur'ân'a Yönelişler, İstanbul, 1993.**
- _____, **Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler, İstanbul, 1982.**
- Kutup, Seyyid, **Fizilâli'l-Kur'ân, ter: Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, İstanbul, trs.**
- Kurtubî, Muhammed, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut, 1413/1993.**
- Özek, Ali ve arkadaşları; **Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali.**
- Suyutî, Celalüddin Abdurrahman, **el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'ân, ta'lik: Mustafa Deyb el-Buğâ, Beyrut, 1993, (c.1-3).**
- Şâubî, (el-Muvâfakât fi Usulî's-Şer'i'a), **İslâmî İlimler Metodolojisi, ter: Mehmed Erdoğan, İstanbul, 1993, (c.1-4).**
- Tabatabaî, Muhammed Hüseyin, **İslam'da Kur'ân, ter: Ahmed Erdinç, İstanbul, 1988.**
- Ünal, Ali, **Kur'an'da Temel Kavramlar, İstanbul, 1990.**
- Yıldırım, Celâl, **Asrın Kur'ân Tefsiri, İstanbul, 1991.**
- Yıldırım, Suat, **Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş, İstanbul, 1989.**
- Yıldız, Sâkıp, **Molla Gürânî ve Tefsiri, İstanbul, trs.**
- _____, **Kur'ân Işığında Yaratılış Konuları, Ankara, 1992.**
- Yüksel, Nevzat, **Konularına Göre Kur'ân-ı Kerim Fihristi, İstanbul, 1995.**
- Zebîdî, Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l-Lâtf'z , **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, ter: Kâmil Miras, Ankara, 1981, c.11.**
- Zerka, Mustafa Ahmed, **Çağdaş Yaklaşımla İslam Hukuku, ter: Servet Armağan, İstanbul, 1993, (c.1-3).**
- Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, **el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'ân, Beyrut, 1972, (c.1-4).**
- Zeydan, Abdülkerim, **Fıkıh Usulü, ter: Rûhi Özcan, İstanbul, 1993.**
- Zuhayfî, Vehbe, **Fert ve Topluma Kur'ân'ın Mesajı, ter: Halil İbrahim Kutlay, İstanbul, 1995**